5 . 4 . 230

5 M. 4.

POLYPOTIENSIS.

V111

1703

Digitized by Google

Digitized by Google

FORCIANÆ
QUÆSTIONES,

In quibus varia Italorum ingenia explicantur, multaquæ alia ſcitu non indigna.

AUTORE

PHILALETHE

POLYTOPIENSI

CIVE.

LUCÆ MDCCLXIII.

Ex Typographia JACOBI JUSTI
Superiorum Permiſſu.

Digitized by Google

MAURITII SCÆVÆ CARMEN

Quos hominum mores varios, quas denique mentes
Diverſo profert Itala terra ſolo;
Quiſve Viris animus, Mulierum & ſtrenua virtus,
Pulchre hoc exili Codice lector habes.

Digitized by Google

Lectori Benevolo

J. B. M. C. M. D. L.

QUi Latinum guſtas & colis, ſapidum hunc Libellum excipe lubens & devora Benevole Lector. Nil in eo præter jucunditatem tibi paratur, at hæc exquiſita & ſingularis. Nec te nauſeet, ſi quid præſtantius invidiam ceterorum acuere ſenſeris, Lucenſium ſcilicet laudes ingeniorum pluſculum ceteras antecellere. Lucenſes ingenio valere, Autor fateri potuit; prævalere, grati animi ſenſus forſan extorſit. Latentem hactenus Operis Autorem nunc primum agnoſce, & vale.

FOrcianarum Quæſtionum feſtivo Libello in lucem iterum prodeunti, prævie illius Autorem detegere non erit ingratum. Aonio Paleario Verulano vulgo adſcriptum non ignoro, nec abs re quidem. Fuit Verulanus inter diſertiſſimos Latinos ſcriptores Sæculo XVI. florentes nulli ſecundus. Lucam a Magiſtratibus Reipublicæ, Viri celebritate ductis, ſatis ho-

neſta conditione accitus, Eloquentiam profeſſus eſt; ibique Epiſtolas plures & Orationes luculenter ſcripſit, quæ, dein Typis Sebaſtiani Griphii Lugduni anno 1552. primum excuſæ, mirum in modum ſapiunt Eruditis. In hac pariter editione conditum Carmen eſt *de Immortalitate Animorum*, quod immortale Autori ſuo nomen promeruit. Hinc deducta facile conjectura eſt de *Forcianis Quæſtionibus*, Agri nomine inſcriptis ubi peractæ ſunt, eidem tribuendis. Eſt enim *Forci* Collis lætus, cultus, amoenus, & Bonviſiano Rure celebris. Verum longius petitam hanc conjecturam amolitur tempus, quo Lucam venit Aonius, cum anno, quo Quæſtiones prodierunt Neapoli, collatum. Hæc enim Neapolitana Forcianarum Quæſtionum editio prior ſignatur anno 1535. Palearius vero Lucam aliquanto ſerius advenit; huc etenim ſeceſſiſſe conſtat, ut ſe ab invidia ſubtraheret, quam in ſe creaverat Senis, ubi de multis, & forte non immerito, accuſabatur. Ab iis ille quidem tunc ſe utcumque expurgavit edita Apologia; ſed poſtmodum, decem & quatuor elapſis annis, quin extremam ſibi perniciem inferrent, cavere non potuit. Id autem incidiſſe anno fortaſſe ſupra 1566., nullo tamen plus minuſve infra 1557., certum omnino eſt; quapropter, ante Neapolitanam editionem

nem Aonium Lucæ immoratum non eſſe, infi-
cias ibit nemo. Inſuper Aonii ſtylus cultior eſt præ ſtylo Quæſtionum, elegantior, & gravior. Abjecto ergo Paleario, ſupereſt Hortenſius Landus, (nam inter duos hoſce res eſt) cui Quæſtiones tribuantur. Fuit Landus Patria Mediolanenſis, & ex hoc alterum prodit de Quæſtionibus illi adſcribendis argumentum; nam, facta in iis commemoratione de Annibale Crucio & Julio Quercente Mediolanenſibus, additur: *Urbis noſtræ Viri clariſſimi*. Ceterum, ut ad Landum redeam, parentes habuit Dominicum Landum Placentinum, & Catharinam Caſtellettam Mediolanenſem, ex quibus circa initium Sæculi XVI. Mediolani lucem aſpexit. Ibi educatus, primiſque literarum rudimentis imbutus, Grammatices Præceptorem Bernardinum Nigrum, Humaniorum vero Literarum Bernardinum Donatum nactus eſt. Scientiarum ſtudia ſub Alexandro Minutio, & inſigni Celio Rodigino Mediolani primum, dein Bononiæ ſub celebri Romulo Amaſæo feliciter urſit. Ordinis FF. Auguſtinianorum habitum induit, deſertorque illum deponens Medicum egit, & prophane vixit. Ingenii alacritate & amœnitate adeo pollens, ut in quælibet pertractanda ſingulare quiddam, inauditumque, ad delectandum aptiſſimum, præſeferret, An-

tonii Franciſci Doni veluti veſtigia tenens, plurimos, & rerum varietate diſtinctos, digeſſit Libros. Illos abſque ſuo, necnon aliquando, ut in Epiſtolarum Libris patet, ſub alieno nomine edebat. Ficto quoque, ſive proprio, ſed inverſo aut contracto, utebatur quandoque nomine & cognomento, ſcilicet: *Suiſnetroh Sudnal Rotua Tes;* quod inverſe legitur: *eſt Autor Landus Hortenſius;* item *M. O. L. d. il Tranq.* ideſt, *Meſſer Ortenſio Landi detto il Tranquillo.* Se pariter *Philalethem ex Utopia*, & *Philalethem Polytopienſem* nuncupabat, videlicet *nullius loci*, ſeu *plurium locorum;* utpote qui nullo firmus erat loco, quinimo diſſitarum etiam divagatione regionum, & gentium permutatione oblectabatur multum. Per iſthæc ergo indicia, quæ aut initio aut ſub finem jugiter adjecit, innoteſcunt Hortenſii Landi Opera; niſi forte, ſui ſaltem ſuarumve rerum verba in iis faciens, appoſite ſe Autorem eſſe adſignificet. Italiam, Germaniam, Gallias peragravit. Verum ita vagus, errorum quorumdam in Religionis Dogmata tunc temporis diffuſa labe adeo eſt infectus, ut Operum ejus non pauca damnationis vel ſuſpicionis nota fuerint inuſta. Ab Italis exul, in Galliarum ſe recepturus Regnum, Baſilea tranſiens anno 1540., Dialogum ſuum, in quo Eraſmi

Fu-

Digitized by Google

Funera celebrantem ſe finxit, Baſileenſi cuidam Typographo edendum commiſit; at Libello revera famoſo in Eraſmum ſæviebat. Per Baſilium Johannem Eroldum Eraſmi Vindiciæ illico prodierunt. Verumtamen Landum Libelli Autorem Eroldus audiens, inconſulto Landum Baſilium vexavit calamo. Hortenſius deinde in Italiam dum e Germania regreditur, in itinere ſpoliatus Brixiam confugit, ibique humaniter apud Marcum Antonium Amulium urbis Præfectum excipitur. Ferrarienſis interim Elevatorum Academia, id temporis florentiſſima, in ſuum Literatum Cœtum cooptavit Hortenſium; a qua Tranquillum is creditur mutuatus. Aretini aſſentatorem ſe nimium exhibuit. Conſpicuorum & eximiorum Virorum familiaritate uſus eſt, præ tanta ingenii cultura, ſolertia, & jucunditate, dignus reapſe Vir. Hiſtoriæ Literariæ Libros, ſtudio tunc parum obvio, edidit, iique illius *Catalogi* & *Ferula* ſunt. Scriptorum, vel primi Ordinis, Cenſor, eorum Opera judicio vivido atque inuſitato notavit; nec alio pinxit Populorum conſuetudines, & Gentium mores. Emicanter adeo aptare res & diſponere, ut quicquid diceret inſolitum videretur & novum, Hortenſii Landi ingenium erat, & guſtus; id quod laudis rationem habet, ubi veritas utile ac dulci con-

condita ineſt. Precibus Paulini Manfredi Lucenſis Civis de *Animi Tranquillitate* ſcripſerat. Verum, Placentiam ſe conferens, ibique doctam prudentemque Fœminam Iſabellam Sfortiam inviſens, ipſam pariter ſuper hac re confeciſſe Tractatum invenit. Obſecrans Iſabellam Hortenſius, ut ſibi ad eum perlegendum commoditatem largiretur, obtinuít; atque ita doctum exiſtimavit eximiumque, ut, quicquid exaraverat ipſe, igni tradiderit. Sfortiæ deinde Librum Tranquilli nomine inſcriptum edidit Landus Aldinis Typis anno 1544. Ad Gallos iterum perſugere & ad Helvetios coactus eſt: & ſic ultra montes vagans, indeque libros adeo Romæ injucundos emittens, tranſegit vitam. Quod Landus Autor Sermonis fuerit Rodulphi Caſtravillæ in Dantem, ſuſpicatus eſt quiſpiam, Fontaninus nempe. Verum argumentis firmioribus innixo, Librum eſſe Beliſarii Bulgarini Senenſis, probatur Zeno. Landum ſupra annum 1560. inter vivos adhuc amplius degiſſe, nuſquam occurrit. Porro Caſtravilla ait, ſe inquiſitum ibi ſuum aperuiſſe de *Caſtelvetri Reſponſo ad Herculanum Varchi* judicium: at hoc *Reſponſum* anno dumtaxat 1572. editum eſt, & anno 1573. Caſtravillæ Liber prodiit, cujus ergo tunc plurima & varia ſcripta eruperunt undique. Stylus præterea & argumen-

menta hocce in ſermone deprompta, quæ non quid prorſus inſolitum & acutum, ſed graviſſimum omne ac validiſſimum ſiſtuat; ejuſque demum dicendi modus ubique ſeverus, demiſſus nullibi; haud equidem Autorem Landum deſignant. Verumenimvero & Landus ipſe inter Autores optimi illius ævi magno cum plauſu ſcripſit, ejuſque Libri libenti avidoque excipiebantur animo. Ex iſtis nonnulli in exteras verſi ſunt Linguas, uti per binos diſpares calamos Gallice, perque unum Latine, Conciones XI. Funebres in variorum obitu Animalium. Paradoxa itidem qui redderet Latine & Gallice inventus eſt. Quæſtionum Forcianarum Librum in vernaculum ſermonem tranſtulit Marcus quidam Bandarinus e Piove de Sacco, immutato titulo hoc modo: *Le due Giornate del Poeta Bandarino, dove ſi tratta de tutti i Coſtumi, che in le Città de Italia a loco per loco uſar ſi ſogliono*. Quo ſignanter Hortenſius Landus obierit anno, incertum hactenus, & definitu difficile; verum, ut dictum eſt, quod ultra 1560. vixerit, notities omnino deſideratur. Miſer corpuſculo, pilo niger, ore pallens & macer fuit. Vir ambitione laborans, iræque ac vindictæ impotens adeo, ut in ſuis Catalogis in Iracundorum ordinem ſe redegerit; ſcripſeritque, præ ſubita vehemen-

mentique ira ſe in morbum incidiſſe aliquoties. Ejus Operum Index præſto eſt.

Forcianæ Quæſtiones Philalethis Polytopienſis. Neap. 1535. & 1536. Baſil. 1544. Francofurti 1616. Lucæ 1763.

In Deſiderii Eraſmi Roterodami Funus. Dialogus Lepidiſſimus Philalethis ex Utopia, nunc primum in lucem editus. Baſileæ 1540.

Cicero relegatus, & Cicero revocatus. Venet. 1534. 1539. Lugduni 1534. 8.

Miſcellaneæ Quæſtiones. Venet. 1550. 8. Hiſce Dedicatio præeſt ad Petrum Vannium Lucenſem Patricium, Magnæ Britanniæ Regis ad Venetos Legatum.

Oratio adverſus Cœlibatum.

Conciones duæ, de Baptiſmo una, altera de Precibus.

Diſquiſitiones in ſelectiora loca Scripturæ.

Explicatio Symboli Apoſtolorum, Orationis Dominicæ, & Decalogi.

De perſecutione Barbarum.

Paradoſſi, cioè Sentenze fuori del comun parere. Lione 1543. Venez. 1544. 1545. 8.

La Confutazione de' Paradoſſi. Venez. 1545. *I Paradoſſi colla Confutazione*. Ven. 1563. 8.

Let-

Lettere di molte valoroſe Donne. (Landi omnes) Ven. 1548. 1549. 8.

Sermoni Funebri in morte di diverſi Animali. Ven. 1548. 1559. 8.

Conſolatorie di diverſi Autori. (Landi omnes) Ven. 1550. 8.

Oracoli de' moderni ingegni, sì d'Uomini, come di Donne. Ven. 1550. 8.

Comentario delle più nobili, e moſtruoſe coſe d'Italia, e di altri luoghi, di Lingua Aramea in Italiana Tradotto. Venez. 1550. 1553. 1554. 8.

Catalogo degl' Inventori delle coſe, che ſi mangiano, e che ſi beono, nuovamente ritrovato. (Poſt Commentarium editus.)

Quattro Libri di Dubbj, con le ſoluzioni a ciaſcun Dubbio. Ven. 1552. 8.

Una breve pratica di Medicina per ſanare le paſſioni dell' animo. Padova. 4.

Ragionamenti Familiari di diverſi Autori, (Landi omnes) *non men dotti che faceti*. Ven. 1550. 8.

La forza degli Scrittori Antichi e Moderni di M. Anonimo di Utopia, con una eſortazione allo ſtudio delle Lettere. Ven. 1550. 8.

Sette Libri di Cataloghi. Ven. 1552. 8.

Lettere di Lucrezia Gonzaga da Ganzuolo. (Landi omnes) Ven. 1552. 8.

Dia-

Digitized by Google

Dialogo di Meſſer Ortenſio Landi, nel quale ſi ragiona della conſolazione, ed utilità, che ſi riporta leggendo la Sacra Scrittura; e ſi tratta eziandio dell' ordine da tenerſi nel leggerla; moſtrandoſi eſſere le Sacre Lettere di vera eloquenza e di vera dottrina alle Pagane ſuperiori. Ven. 1552. 8.

Varj Componimenti, cioè, Dialogo intitolato Uliſſe = *Ragionamento tra un Cavaliere e un Solitario* = *Novelle XIV.* = *Favole XLI.* = *Alcuni ſcropoli, che ſogliono occorrere nella cotidiana noſtra Lingua*. Ven. 1555. 8.

FOR-

Digitized by Google

FORCIANARUM QUÆSTIONUM
LIBRI II.
AD FRANCISCUM TURCHIUM
Patricium Lucenſem,

AUCTORE
PHILALETHE POLYTOPIENSI CIVE.

Quanta me benevolentia proſequatur Vincentius Bonviſius, quantiſque officiis me ſibi devinctum habeat, nec tu, ſuaviſſime Franciſce, ignoras, & ego mehercules non ſolum non diſſimulo, ſed libenter etiam ubique prædico. Is tamen quaſi illius in me præclara merita non ſatis conſtare, diffideret, ut ſuæ peregregiæ ac amicæ voluntatis pleniorem ſignificationem exhiberet, me perduxit ad urbem veſtram cum ſtudiis ingenuarum artium florentem, tum etiam opibus & mirifico quodam animorum conſenſu, ad veſtram hanc Rempublicam non ſolum ornandam, ſed augendam & illuſtrandam. Quanquam iis jam ſit ornamentis inſtructa, ut perexigua fieri poſſit acceſſio: eſt enim & optimis legibus, & ſanctiſſimis inſtitutis fundata, incorruptiſſimis judiciis conſtabilita, &, quod caput eſt, honeſtiſſimis civibus referta, ad quorum amicitiam graviſſimo ac religioſiſſimo Vincentii teſtimonio ita mihi aditus eſt patefactus, ſicque factus

 ſum

Digitized by Google

ſum illis intimus, ut nihil jam habeant tam in omni vita propoſitum, deliberatumque, ut de meis commodis & ornamentis cogitent. Quale vero jam dederint ſpecimen, quantaque voluptate Lucenſes hoſce dies, quibus abſui, traduxerim, ſi perſcriberem, exiſtimavi facturum me tibi rem neque ingratam, neque odioſam. Conſumpti enim ſunt, mihi crede, tanta cum jucunditate, ut majorem nunquam meminerim. Non fuimus in urbe amplius duodeviginti dies. Ea certe viſa eſt (quamquam puſilla) non ſolum Etruriæ urbes, quas videre licuit, ſuperare, ſed etiam (quod bona tamen pace dictum velim) totius Italiæ. Nihil plane earum rerum, quæ ad urbis ſplendorem faciunt, deſiderari poteſt. Primum, mire me affecit fluvius ille pellucidus, & quovis tempore tam gelidus, ut vix pedibus pertentari queat. Non mediocriter oblectarunt magnificæ ædes, ſingulari quadam artis peritia exædificatæ. Pari delectatione affecerunt marmorea templa Orientem verſus ſpectantia, & ea loca, quæ ab eo hominum genere habitantur, qui a ſolitudine nomen induerunt. Videbantur enim nihil aliud ſpirare præter ſanctitatem, & vetuſtam illam Etruriæ diſciplinam. Ita me Dii bene ament, ut quoties illa inſpicerem (fiebat autem, quæ ſua eſt benignitas, crebro inſpiciundi copia) ſi non videbar intueri illa vetuſta Syriæ ac Tebaidis ſodalitia. In iis enim quod me certe vehementer oblectavit, ſumma puritate traduntur Evangelicæ litteræ, illinc petuntur Sacræ conciones, & luſtricæ peccatorum confeſſiones, illinc dantur reſponſa, & ſi quis peccatorum pœnitentia & dolore conſternatam habeat mentem, illinc petit qui erigat & conſoletur.

Si

Si vero tibi narravero quantopere delectatus ſim plateis, ac viis tam politis, ut etiam non calceatus poſſis totam urbem obire, nimius fortaſſe videbor. Prætereo quidem multa, quæ mihi viſa ſunt quam optime inſtituta, quæ mehercules non ſine nefario ſcelere reprehendi poſſent. Sed quid dicam de ſanctiſſimo illo veſtro Senatu, Populoque Lucenſi. Equidem ſatius eſſe puto tacere, quam pauca dicere; non poſſum tamen mihi temperare quin aliquid dicam; nuſquam vidi tam ſevere mores corrigi, tam incorrupte judicari, tam religioſe Deum coli; illic non ſunt, qui fœminarum oppugnent pudicitiam, qui pejerent, qui furentur, aut qui in popinis patria bona obliguriant. Nuſquam vidi tantam adhiberi curam, quo bonarum artium ſtudia floreant. Undique, ſi ſit opus, accerſuntur amplo ſtipendio qui juventutem & bonis moribus imbuant, & optimis artibus inſtituant. Acceſſi enim ſæpius ad veſtros profeſſores, neque certe potui (ut nihil diſſimulem) non ex animo invidere veſtræ juventuti, quæ tam ſtudioſe diſcit, & tam egregie inſtituitur. Fortunatos illos, bona ſi ſua norint. Habent perinſignes præceptores, quorum alter Baptiſta Bononienſis & re & cognomento Pius, qua vero eruditione, ex ingenii ſui monimentis cognitum puto: alter vero Gerardus Dicæus vir omnium laude, prædicatione, literiſque decorandus, quo uno cive ſatis ornata eſſe poſſet veſtra Reſpublica, etiamſi omnibus aliis vel fortunæ, vel naturæ ornamentis deſtituta ſit; hunc etiam præter cæteros tui ſtudioſiſſimum cognovi. Nos quotidie diſceſſum ab urbe cogitabamus, non quod ulla nos cepiſſet ſatietas; id enim in tanta amœnitate fieri nunquam potuiſſet. Atqui non dee-

Digitized by Google

rant qui darent omnem operam, ut nos diutius in urbe detinerent, quo liberius noſtra conſuetudine frui poſſent. Sed conſtitutum erat Ludovici Buonviſii ſuaſu Forcium proficiſci, ubi & animos & corpora itineris difficultate fracta & debilitata recrearemus. Illuc igitur pervenimus, ne vivam, ſi quem locum nactus ſum unquam, aut amœniorem, aut ad recolenda ſtudia aptiorem. Cœlum ipſum in dies magis arridebat, ſuoque benigno aſpectu ita nos dulciter detinebat, ut de reditu, ac ſi lotum guſtaviſſemus, nihil amplius cogitaremus; illic erant omnia læta & jucunda. Si quid moleſtiæ in animo habeas, ut ſæpe contingit, ejicitur ſtatim, atque omnis expuitur miſeria. Sumpſiſſem mihi libenter deſcribendi loci negocium, niſi tibi bene cognitum eſſe conſiderem. Scio te ſæpe ſolitum, illic omnes tuas curas, omneſque animi tui ſolicitudines deponere, & recte quidem; nam ad depellandam mœſticiam, & animum gaudio explendum, mihi propemodum factus videtur. Contigit ſemel, ut inter oliveta quædam obambulantes, neſcio quo fato, in hunc ſermonem incideremus, nempe unde tanta ingeniorum diverſitas, tamque multiplices naturæ exiſterent, ita ut vix duo aut tria paria invenire poſſis, quæ non ſint plane diſſimili ingenio: ſic placuit omnibus hæc quæſtio, ut cæteris ſermonibus rejectis, huic uni tantum incumberemus. Sedimus itaque in illo gratiſſimo ſeceſſu, quo tu quoque animi relaxandi gratia convenire ſolitus eras; ut te vero noſtrarum deliciarum nihil ſuffugiat, decrevi eorum quoque nomina cum virorum, tum mulierum, qui noſtris ſermonibus interfuerunt, perſcribere. Fuerunt autem, (ſi recte memini) Martinus & Lodovicus, Bonviſii,

animo & natura fratres, iiſque dotibus præditi, quibus liberos homines, ac tam honeſto loco natos eſſe decet. Hieronymus Arnolphinus ſummo ingenio, ſummaque prudentia, Joannes Guidiccionus vir cum foris clarus, tum domi admirandus, Bernardinus. Cinamus non tam ingenio & prudentia, quam religione, ac fide ſingulari. Martinus Gilius præſtanti, ſingularique natura, duabus (niſi fallor) interjectis horis, advenerunt Vincentius & Joannes Bonviſii viri cum magno & excelſo animo, tum etiam aperto & ſimplici, ac nulla vel in hoſtes malevolentia ſuffuſo. Poſtremo Nicolaus Turchius frater tuus & voluntate & ſententia tibi coniunctiſſimus, ſecumque perduxit Annibalem Crucæjum & Julium Quercentem urbis noſtræ Cives clariſſimos, & alta quadam mente præditos, omnium vero poſtremus Vincentius Guinigius, vir antiqua virtute & fide. Ex mulieribus vero, Clara Cinnama omnium quot ſint, aut unquam fuerint, humaniſſima. Catharina Sbarra lectiſſima & pudiciſſima, Margarita Bernardini forma mirum in modum luculenta & candidiſſimis moribus prædita, Camilla Bernardi Guinigia, in qua profecto neſcias, quid potiſſimum laudes. Pectus eſt conſilio ac prudentia plenum, os pudentiſſimum, vultus venuſtus & modeſtus, inceſſus gravis & regium quiddam ſpirans. Catharina Bonviſia plena ſuavitatis, officii, ac diligentiæ. Conſederat quiſque in eo loco, quem ei ſors obtulerat; certe nos pulvinaria nulla attuleramus: itaque per herbam fuſi, ſermones noſtros inceptavimus. LUD. Fui ego ſæpiſſime in hac cogitatione, quid cauſſæ eſſet, quur tam vario ſimus ingenio, & ea de re, cum multis neque indoctis, neque inſulſis communicavi; nunquam
tamen

tamen potui vel ad tenuem conjecturam evadere, quoties etiam nunc admiror. Quoties hujus rei cauſſam requiro, neque, qui mihi ſatisfaciat, uſquam reperio. CRUCÆJUS. Iſtuc pol cuperem ego etiam intelligere. Sed quæſo te, expedi mihi quæ ſit hæc hominum multiplex natura, de qua videre tam ſolicito animo eſſe; non enim ſatis intelligo; ſiquidem mihi ejuſdem naturæ videntur omnes homines eſſe, cum una tantum & non plures ſint naturæ. LUDOVICUS. Loquar igitur apertius, ne nos æquivoca fallant, aut tibi ullus relinquatur argutandi locus: video enim te ad cavillos probe inſtructum, libenterque argutari, & ſi omnium minime ignores, non decere juvenem optimis ſtudiis deditum, Sophiſtarum argutiis, ac arte contortis ſyllogiſmis tantopere delectari, oſtendamque, in omnibus fere noſtris actionibus nos eſſe diſſimiles, atque a doctrinæ ſtudiis primum exordiar, quorum ſcio, vos omnes percupidos eſſe. Itaque abs te peto: quî fit ut non omnes iiſdem ſtudiis delectentur? ſed alios alia ſectari ſtudia. Amatis vos Mediolanenſes juriſprudentiam, eique cum blattis & tineis certanti, & opem & lucem multam attuliſtis, atque latinis literis, quod nemo ante vos fecit, illuſtraſtis. CRUCÆJUS. Amamus certe (ut dixiſti) juris ſcientiam, ita tamen, ut cæterarum diſciplinarum cognitionem nemo queat jure nobis adimere. Laudem vero illam ingentem, qua tu nos ornas, Alciato noſtro debere libenter fatemur. LUDOVICUS. Tantum abeſt, ut de veſtra laude quippiam ſim ego detracturus, ut vehementer cupiam vos noſtrarum participes fieri. Et ſi vobis tribuam majorem juris ſcientiam, nolim propterea alias ademptas eſſe,

Amant

Amant Florentini eam Philoſophiæ partem, qua principes rerum cauſſæ traduntur, plurimi faciunt Calabri Græcas literas, Neapolitani Etruſcas, Lucenſes divinas, Veronenſes politiores, Vicentini eam Philoſophiæ partem, quam augentes latinam linguam moralem nominarunt, Bononienſes Mathematicas diſciplinas, Veneti rem muſicam, Ferrarienſes, Patavini, ac Salernitani Medicinam, Senenſes Dialecticorum argutias, præſertim ſi ab ea ſecta tradantur, quam Nominalium appellant. Peruſini jus Pontificum, Mantuani Hebræorum literas, Papienſes Sophiſtarum nugas. In exercenda vero mercatura, quantam, Dii boni, diſſimilitudinem perſpicio. Sunt Florentini callidi, atque ne vel minimam jacturam faciant, quoſvis labores & quævis incommoda libenter perferunt. Hanc vero Lucenſes negligentius, ac minore cupiditate exercent, & datam fidem nunquam fallunt. Genuenſes omnium hominum avidiſſimi, ac laborum tolerantiſſimi, lucri faciendi gratia, deſertiſſimas ac remotiſſimas quaſque regiones adeunt. Veneti vero aliam habent exercendæ mercaturæ rationem. Sunt enim excelſiore animo in hac re præditi, vel lucrum referunt, vel inſigne detrimentum accipiunt, præſentique pecunia & emunt & diſtrahunt. Cæteris vero Italiæ mercatoribus ſatis eſt obſtrinxiſſe fidem. Mediolanenſes tam mirabili ſunt ingenuitate, tantoque animi candore, ut rei venalis vitium, (ſi quod ineſt) palam indicent, mallentque mori, quam adſtrictam fidem non liberare. A mercatura ad militiam propero, inter quas non nihil eſt affinitatis, dum alius alium antevertit, præripitque lucrum. In hac ſtrenui ſunt Peruſini, rapaces Piceni, præcipites Calabri, for-

tes

tes, ſed inconſulti Emiliani, norunt ſtratagemata omnia Spoletini, crudeles Ferrarienſes & Placentini, felices Senenſes, truces Romani: probantur Mantuani equites, pedites non item. Animoſi Bononienſes, ſed imperatori exercitus parum obedientes. Intrepidi Mediolanenſes, ſed ſuis plus mali inferunt, quam hoſtibus. Maritimis præliis nulli cedunt Genuenſes, terreſtribus vero, veluti languidæ pecudes ſunt; ubi ſtrepitum tormenti bellici ſenſerint, illico animus timore obſtupuit, neque pes, neque mens ſatis ſuum officium facit: diceres Niobe ſtupidiores factos, aut pulchre appotos eſſe. Cremonenſes pugnæ ordinem eleganter conſtituunt, atque belliſſime acies inſtituunt. Nulli melius Neapolitanis, hoſtem adoriuntur, inſtant, premunt, ac dextra lævaque feriunt. Optime ſuſtinent impetum, atque urgentibus reſiſtunt Faventini, premunt cædentes, ictus incutiunt, incuſſos devitant. Periucundum eſt ſpectaculum intueri Forolivienſes ad ducum ſigna dimicare ac proferre gradum. Non poteſt autem ſatis narrari quanta dexteritate Pyſtorienſes clypeo ictus excipiant, ac contemnant. Acrius in hoſtem inſurgunt Laudenſes; Patavini vero & Veronenſes optime inſident equis, urgent ſtimulis, ac frenis moderantur, atque omnem in partem circumflectunt. Nulli melius Firmanis militibus tela ingerunt, aut vibrant lanceas, ac torquent haſtas. Papienſes nunquam niſi prorſus deſperata victoria de fuga cogitant. Fugientes inſequuntur ſtrenue, mactant, diripiunt, profligant. Vicentini ſæpenumero deſperata victoria ad vindictæ ſpem animum accendunt. Tacebo ne Venetos? JULIUS. Non facies certe, ſi ſanus ſies; ſunt enim Veneti toto orbe clariſſimi. LUDOVICUS. Neque me

la-

latet; jam uſque ab initio ſermonis noſtri illos cogitabam, neſcio mehercules quî factum ſit, ut tam diu diſtulerim. Sunt itaque in apparandis claſſibus, extruendis arcibus, muniendis caſtris, locandiſque præſidiis peritiſſimi. Brixienſes excellunt extruendis vallibus, compingendis aggeribus, evacuandis foſſis, ſuffodiendis cuniculis, & fabricandis machinis; Bergomates vero confingendis dolis, comportandis commeatibus, locandiſque inſidiis. CRUCÆJUS. Sed ubi quæſo tuos Lucenſes omittis? novi ego certe multos rei militaris ſcientiſſimos. Cur etiam Florentinos non commemoras, ac reliquas Etruriæ partes? LUDOVICUS. Eram omnino illud facturus quanquam ſerius. Cognovi Lucenſes meos bene Civitates obſidere, admovere machinas, fremere tormentis, perfodere muros, concutere turres, ac primos ſemper occupare mœnia. Pratenſes, & qui Politianum montem habitant, ſpoliant templa, vaſtant agros, diripiunt urbes, ac incendia parant. Piſcienſes, Collenſes, & reliqua Etruriæ fex ſtuprant viduas, rapiunt virgines, ac cædibus omnia replent. Florentini autem id tantum in præliis ſpectant, ut victoria potiantur, ad prædam minime avidi. Sunt autem optimi exploratores. Poſteaquam bellatores commemoravimus, non alienum fortaſſe fuerit de iis pariter diſſerere, quæ ad conficienda bella pertinere exiſtimo (niſi vobis moleſtum ſit) quod certe nolim. CRUCÆJUS. Mitte quæſo, Ludovice, hanc ſolicitudinem, quæ te excruciat, ac meo periculo perſidenter narra quæ velis. An non vides, quanta omnes audiendi cupiditate flagrent? potes tu quidem facile, vel me tacente, illud cognoſcere. Altum in primis ſilentium, nullus eſt qui tuſ-

ſiat, ſcreet, aut roncos ciat, nullius aures vel levi ſuſurro perſonantur. Quid tu igitur times, ne nobis negotium faceſſas, aut ullam moleſtiam parias? LUDOVICUS. Inſtrumenta vero, quæ ad conferenda prælia faciunt, neceſſe eſt etiam e variis locis comportare. Afferunt pecunias Veneti, quibus abundant, Ferrarienſes ſulphureum pulverem & bellica tormenta, galeas Mediolanenſes, equos Neapolitani, carros Placentini, clypeos Parmenſes, tentoria Cremonenſes, enſes Tarviſii ſaravallum, lanceas Papienſes, calcaria Viterbienſes. Afferunt Piſtorienſes optimos pugiones, Vicentini & Bononienſes ea præbent arma, quibus vulnera fiunt circularia, & omnium peſtilentiſſima. Laudenſes præbent commeatum, Mediolanenſes vero & Neapolitani plus cæteris bellorum incommoda perferunt. Hem vides ſi non hæc inter ſe valde diſcrepant, poſſem ego hoc pacto ſi velim in infinitum expatiari. CRUCÆJUS. Quid obſtat cur non tuo arbitratu expatieris? Me certe juvaret plurimum iſtæc tua expatiatio. LUDOVICUS. Plurima quidem obſtant, illud vero in primis, ut vobis ſit etiam narrandi locus. CRUCÆJUS. Ego (de me loquor) quid dicam pol non habeo, tantum huc auditurus acceſſi: vos, qui multa loca peragraſtis, id efficite, præbebo me attentum auditorem, neque vos vel tantillum interpellabo, etiam ſi noſtris parum faveritis, hactenus plus certe tribuiſtis, quam ipſi pro ſuo pudore poſtulare auſint. Equidem valde miror, Ludovice, cur nobis in re tam nullius negocii morem gerere tantopere graveris; quid ſi duram aliquam cepiſſes provinciam? hui quam invitus faceres? Cur tu, Martine Bonviſi, hunc non urges? MARTINUS. Urgeo ſane, ſed opera lu-

di-

ditur: nam eo ingenio eſt, ut ſi quid ſe nolle ſemel affirmarit, ſit pertinaciter in ea ſententia uſque ad extremum permanſurus. CRUCÆJUS. Amabo te igitur Catharina, coge virum tuum, quem ſemper tam facilem experiris, ut narrare pergat. CATHARINA. Putatis igitur mihi eam operam præſtaturum, quam vobis denegarit, quorum cauſſa omnia & vult & cupit. Non video hic eſſe quemquam, qui facillime non impetret, modo ipſe ex animo, non pertentandi gratia peti intelligat; non dubium eſt quin Arnolphinus pro ea familiaritate, quam ſecum intercedere voluit, impetratum ferat. CRUCÆJUS. Quid ſi ne hic quidem impetraverit? Ego certe nimium turpe duco ab eo ſermone deſiſtere, e quo non ſolum mirifica voluptas, ſed incredibilis percipiatur utilitas. Quid poteſt quæſo utilius afferri, quam ſi noſtrorum hominum, quibus cum frequens eſt uſus, ita depingas ingenia, ut ſcias, quorum tibi conſuetudo prodeſſe, aut officere poſſit. Ego mehercules non minus hac narratione delector; quam ſi quis poſtea acutiſſime philoſophando, hujuſce rei, quam nunc quærimus, rationes explicet. VINCENTIUS. Si ita eſt, quemadmodum tu nunc affirmas, poterit Arnolphinus tam diligentem operam navare, ut nihil ſit amplius quod deſideres. ARNOLPHINUS. Nihil eſt certe tam difficile, quod veſtra cauſſa non ſim libenter facturus, ſed vereor, ne, cum id oneris ſubeam, quod Ludovicus recuſavit, nimium temere videar facere. VINCENTIUS. Nihil profecto video cur dubites? facies tu certe omnibus rem gratiſſimam, futurumque polliceor, ut a tuo ore pendeant. Fluet enim oratio quovis nectare ſuavior. ARNOLPHINUS. Si ulla in re

viſi ſunt unquam mihi inter ſe diſcrepare Itali, certè in ratione victus diſcrepant. Cognovi primum Neapolitanos ſummo ſplendore & plus ſaccari abſumere quam panis, caulibus præterea libentiſſime veſci. Florentinos parcos, non avaritia, neque inopia, ſed natura; mira tamen ſunt munditie; habent in delitiis parvos quoſdam caſeos, qui a menſe Martio nomen traxerunt, dictique ſunt Martiolini. Lucenſes in victu, quemadmodum in pleriſque aliis rebus, auream illam mediocritatem, quæ tantopere placet Peripateticis, ſectantur; delectantur ii plurimum quibuſdam piris; ea eſſe puto, quæ olim Tiberiana dicebantur. Tenuiſſimi ſunt Genuenſes, nullaque munditie, victitant Mantuani vilibus phaſellis. Ferrarienſes raro peregrinos ad eorum menſas admittunt; quo conſilio id agant, non facile dixerim. Victitant Patavini piſciculis minutis obolo emptis. Veneti parvo obſonantur, tenuiter vivunt Aretini, ſplendide Senenſes, caſeiſque recentibus mirum in modum delectantur. Copioſi Mediolanenſes & iis rebus frequenter utuntur, quæ ad irritandum ciborum appetentiam faciunt. Papienſes veſcuntur libenter lactucis, cæpis, atque alliis. Novocomenſes infinitis epulis menſas inſtruunt, atque edendi nullum finem faciunt, butiro veſcuntur cupidiſſime, atque ſtrenui ſunt potatores. Lacticiniorum & omnis generis fructuum frequens eſt uſus apud Placentinos. Magnifice admodum vivunt Veronenſes, baſilice Vicentini. Delectantur anſeribus Ariminenſes, ficubus Piceni & ſuilla carne: appetunt Tarviſini ranunculos & cancros, lauta eſt Bononienſium menſa; ei tamen lauticia & ſplendore Cremonenſis non cedit, utrique vero farciminibus delectantur. Piſce

quam

quam carne lubentius veſcitur Peruſinus (modo ex eorum lacu prodierit) cæteros contemnit. Aſtenſes opipare vivunt, Laudenſes copioſi, ſed inconditi, Terdonenſes ac Novarienſes nimium acribus delectantur. Pedemontani omnes in victu gallicanum neſcio quid redolent. Anconitani ſordidi ſunt. Reliquas Italiæ nationes perſequi non eſt conſilium, tum quod non ſatis cognitæ ſint, tum ut ſit etiam alia, quæ deſiderantur, narrandi ocium; ſed prorſus animi pendeo quid nunc perſequar: equidem deſiderium veſtris obſequendi ſtudiis animum meum diverſe trahit, rapitque modo in hanc, modo in illam partem. Cuperet Guinigius primum expediri variam orationem. Sed me Turchius acriter urget, ut varietatem veſtitus ediſſeram, quod certe libenter facio, tum quod ei ſcio me rem gratam facturum, tum quod pauciſſimis me poſſe expedire confidam. Olim ſplendidiſſime veſtiebant Mediolanenſes; ſed poſtquam Carolus Cæſar in eam urbem tetram & monſtruoſam Beſtiam immiſit, ita conſumpti & exhauſti ſunt, ut veſtimentorum ſplendorem omnium maxime oderint; & quemadmodum ante illa duriſſima Antoniana tempora nihil aliud fere cogitabant, quam de mutandis veſtibus, nunc alia cogitant, ac mente verſant. Non potuit tamen illa Leviana rabies tantum perdere, neque illa inexhauſta deprædandi libidine tantum expilare, quin a re familiari adhuc belle parati ſient, atque ita veſtiant quemadmodum decere exiſtimant. Et certe niſi illa Antonii Levæ ſtudia egregios quoſdam imitatores inveniſſent, meo quidem judicio, nulli cederent. Neapolitani nimios exercent in veſtitu ſumptus. Genuenſium veſtitum perelegantem judico, ne-
que

que ſagati ſunt, neque togati. Ferme oblitus eram Venetorum; ii togati omnes. Decet quidem ille habitus adulta ætate homines, juvenes vero (ſi quid ego judico) minime: utuntur panno, quem ipſi vulgo Venetum appellant, ita probe confecto, ut perpetuo durare exiſtimes; ſæpiſſime vero eas veſtes geſtant nepotes, quas olim tritavi geſtarunt. Noctu autem dum ſcortantur, ac potant, Hiſpanicis palliolis utuntur. Si non habeant, dant omnem operam ut aliunde, quo jure, quaque iniuria corradant, coguntur que interdum peregrini ſuos deſerere. Ferrarienſes ac Mantuani nihil tam diligenter curant, quam ut pileos habeant aureis quibuſdam fruſtillis adornatos, atque nutanti capite incedunt, ſeque quovis honore dignos exiſtimant; Lucenſes, neque ſuperbo, neque abiecto veſtitu. Florentinorum habitus mihi quidem ridiculus videtur. Reliquos omitto, ne nimius ſim. Placet nunc variam orationem aggredi, in qua (ſi quid judico) potiſſimum differunt, atque ſe viciſſim deludunt. Irridentur Mediolanenſes a multis, ipſi interim multos deludunt: Neapolitani Calabros, Calabri Appulos, Appuli Hidruntinos, hos autem omnes Romani, Romanos Hetruſci. Hetruſci vero, quanquam cæteris excellant, effugere tamen non poſſunt, quin & ipſi ridiculi ſint, aut ſaltem quin ſe mutuo lacerent. Multa ſane perperam pronuntiant & Florentini & Lucenſes. Rudis videtur pleriſque Mediolanenſium oratio; explicant illi tamen facile animi ſui conceptiones, neque quicquam emendicati, aut affectati habent. Tardi ſunt Veneti, eorumque pronuntiatione nihil putidius. Ridicula Genuenſium, neque literis conſignari poteſt.
Ju-

Digitized by Google

Jucundiſſima Senenſis, non minus jucunditatis, aut fortaſſe plus Florentina haberet, ſi voces non ingurgitaret, aut non ita palato lingua jungeretur. Qui vult Muſas loquentes audire, is eos Lucenſes audiat, qui non peregre fuerint. Sunt Ferrarienſes oratione plane ferrea, id eſt, ut ego interpretor, indefeſſa. Duriter pronuntiant Bergomates, ac Brixienſes, faceta eſt Peruſina, non omnino inſuavis eſt Bononienſis; celerius loquuntur Spoletini, verſuti ſunt in oratione Fulginates, balbi Novocomenſes, graves Capuani, ſuperbi Romani, feſtivi Piſtorienſes ac Pratenſes; non vacat dicteriis Conſentina, plena faſtidii & jactantiæ Neapolitana. Prompti ſunt Narnienſes, mendaces Piceni, leves Umbri. Vacat lenociniis omnibus Novarienſis, lapides loquuntur Appuli. Afferunt incredibilem moleſtiam Pedemontani, omnium vero peramœni ſunt, qui Politianum montem incolunt. VINCENT. Vix poſſum præ gaudio intra pelliculam me continere, propterea quod me authore tot tantaque ex Arnolphino didicimus, quam graphice hominum mores depingit, quam belle omnia obſervat; perge quæſo, Arnolphine, atque nobis varias nationum iſtarum dotes enarra. ARNOLPH. Vos me ita urgetis, ut cogar multa præterire, neque poſſum eum in narrando ordinem ſervare, quem mihi propoſueram; ne interpellate quæſo. Conſtitueram in animo meo prius conſilia, deinde orationem attingere; videbor certe parum ſobrius, qui nunc Appulos attingam, nunc Emilianos, a Brutiis ad Volſcos, a Volſcis mox ad Lucanos curro. Erat mihi conſilium, eum tenorem ſervare, quem locorum conſtitutio ac poſitura videbatur efflagitare. Aperiam nunc quæ ſit in conſilio aut

dan-

dando, aut accipiendo, diſſimilitudo. Præſtant conſilio Mediolanenſes, ſed aliorum gratia potius quam ſua. Sunt nullo conſilio Genuenſes. Rumor eſt Venetos abundare. Sunt perutili conſilio Lucenſes, idque aperte indicarunt, cum in tanto totius Italiæ ardore, tot hoſtibus circumſepti ſuam libertatem, ad quam nati videntur, ſemper tutati ſint, nulla quidem, aut capitis, aut fortunarum ratione habita. Quis porro non vehementer admiretur? Quis callida conſilia non ſtupeat? Equidem quotieſcumque cogito quanta prudentia ingruentes procellas evitarint, quanta ſolertia impendentia pericula effugerint, adducor in ſtuporem. Lucanis vero ſummum eſt ſtudium, eos deludere, qui conſilii captandi gratia adeunt; ipſi vero omnia inconſulte & temere faciunt. Brutii optimo ſunt conſilio, ſed ut incommodent, ac perniciem afferant, in rebus, quæ ſunt magnæ deliberationis dictu mirum quam ſtupidi ſint: iiſdem plane dotibus inſtructi ſunt Volſci, niſi quod ad cædes ac furta paulo propenſiores ſint. Piſani bono quidem ſunt conſilio, ſed parum conſtanti; ſi quis diverſum ab eis ſenſerit, mox acquieſcunt; rurſus ſi aliter ſuadeas, mutabunt conſilium: illud in cauſſa fuit, quod tam duram ac diuturnam obſidionem ad extremum uſque non pertulerint. Placentini utriſque abundant conſiliis, ſcilicet, ſalutaribus, ac perniciosis; non facile tamen ab eis impetres peſtilens conſilium: apud Regienſes neque conſilii copiam invenias. Si ſequare Mutinenſium conſilia, raro cedet infeliciter: ſunt enim peracutiſſimo ingenio, & voluntate plane bona. Providi ſunt Florentini (ſi unumquemque ſeorſum accipias) ſi vero ſimul coniuncti ſint, non admodum mihi illorum conſilia

pro-

probabuntur. Feliciter cedunt Senenſium conſilia. Subita ſunt Peruſinorum, ſalutaria Ferrarienſium, fideli ſunt conſilio Veronenſes. Semper ambigui ſunt in conſiliis aut dandis, aut accipiendis Patavini. Sunt pertinaces in eo, quod cœperint, conſilio Bergomates, reſpuunt omnium conſilia Neapolitani, ſunt conſultiſſimi Bononienſes. Ego vero ſum minimo conſilio, qui tam dura tractare cœperim, neque miror, ſi Ludovicus poſteaquam rei difficultatem ſenſit, nullis precibus adduci potuit, ut inchoatum ſermonem perficeret. Quam dura in me exempla edent ii, de quibus minus honorifice ſentio (ſi aliquando reſciverint). Itaque non alienum fuerit, priuſquam ulterius progrediar, vos ſancte jurare, me nunquam delaturos; alioqui aut deſiſtam, aut formidoloſius cœptum negotium perficiam. A te primum mihi metuo, doctiſſime Juli, non quod te futilem, aut rimarum plenum exiſtimem, ſed quia tibi cum iis, de quibus bene ſentire non poſſum, plurimum ſit domeſtici uſus. JUL. A me vero nihil periculi eſt, perge amabo te, & quantum potes plenius expone. ARNOL. Poſtquam id vos tam ardenter cupere video, mos geratur. Sunt Lucenſes etiam adverſus hoſtes miti ingenio, facilique natura. Mediolanenſes facile acceptas iniurias condonant (modo commeritam pœnam deprecentur), alioqui probe iniurias ulciſcuntur. Sunt Neapolitani iniuriarum ſtrenui ultores, ſimili ingenio ſunt Ferrarienſes & Placentini, ægre condonant Florentini, diſſimulant odia Peruſini, ulciſcuntur avorum ſuorum iniurias Fulginates. Fingunt condonare Veneti, ſed ſi aliquando nanciſcantur ulciſcendi locum, nulli crudelius ulciſcuntur, obliviſcuntur iniuriarum Mutinenſes, ac Regienſes, occulta ſunt

Picenorum odia, aperte oderunt Cremonenſes. Tanta ſunt animi magnitudine Senenſes, ut vix agnoſcant iniurias; ſunt obſcurius iniqui Romani, Aſtenſes facile quaſcunque iniurias devorant, Papienſes faciles ſunt ad ſuſcipiendam indignationem, faciles etiam ad deponendam; Bononienſes ad miſericordiam propenſiores ſunt. Ignoſcunt libenter Novocomenſes ſi quid in eos pecces; faciliores etiam Laudenſes ſenties, (modo te ſupplicem offeras.) Sunt autem beneficiorum maxime memores & grati Lucenſes, Mediolanenſes, Florentini, Senenſes, Neapolitani, Veronenſes, Brixienſes, obliviosi vero Genuenſes, Veneti, Patavini, Nurſini, Appuli, (Brunduſini præſertim.) Erat omnino conſilium hanc partem plenius attingere, poſteaquam reſcivi, Italos male audire apud Tranſalpinos, malæ mentis, malique animi; poteram ego mehercules multos recenſere populos, qui voluntaria oblivione graviſſimas quaſcunque injurias conterant. Sed poſtquam tantopere veremini, ne nos tempus deficiat, omittatur. Poſteaquam de odio egimus, par eſt, ut etiam de amore tractemus, ſubſequetur mox quibus lenociniis adamatas ad amorem pelliciant: pax ſit pudicis auribus, ſi quid forte minus pudicum effluet. Mediolanenſes ſunt Italorum omnium minus zelotypi, nec admodum obſtinate amant, cupiunt carnariam, oderunt pinguiariam, amant vero maxime, quæ ſunt proceriore ſtatura. Mantuani in amata fœmina, ſi bene choreas ducat, nihil præterea deſiderant, ſunt tamen ſatis induſtriæ. Florentini illud primum requirunt, ut ſumma ſit modeſtiæ fama, non ſit loquax, terram modeſte intuatur, neque hac, aut illa curſitet, ſed domi veluti coclea lateat. Neapolitani fu-

ſumoſas imagines quærunt, neque amant, niſi ſit elato animo, atque omnium perditiſſime amant. Lucenſes, cum ſint in amore omnium dicam conſtantiſſimi? an pertinaciſſimi? eandem etiam pertinaciam in fœmina expetunt; cupiunt præterea, ſit in ea ſumma gravitas cum humanitate coniuncta, habeatque optimam corporis conſtitutionem. Sunt Veneti omnium libidinoſiſſimi, ſine delectu amant; ſunt etiam in amore nulla conſtantia, modo hanc, modo illam depercunt; verum neque huic, neque illi fidem ſervant: ubi potiti fuerint, ſtatim deſpiciunt, eandem non ſæpe adeunt; ſi ſe facilem non præbeat, de inferenda vi cogitant. Cognovi Ferrarienſes amoribus deditiſſimos, atque ardoris impatientiſſimos, ſibi tamen in amore plus ſatis placentes, nulli rivales impatientius ferunt. Sunt egregii formarum ſpectatores Senenſes, atque ut amata potiantur, nihil intentatum relinquunt; cupiunt autem quæ ſint proceriore ſtatura. Peruſini, quas amant, cupiunt audentiores eſſe, expetunt in fœminis dentium candorem, & cæſios oculos. Brixienſes timidulas præcipue commendant, cum tamen pleræque omnes ſint excelſi animi. Calabri in ea, quam depereunt, quærunt cutis candorem, rubore circumfuſum. Patavini in muliere deſiderant exiguas papillas; id eſt cauſſæ, quod illic complures fœminas comperies, quæ plantaginis ſuccu, ne nimium excreſcant, ſedulo dent operam. Non abhorrent a fœminis Vicentini, & in ea, quam amant, nihil præter miram elegantiam quærunt. Sunt magni amatores Genuenſes, atque ut amata potiantur, nullum aut fortunæ, aut capitis diſcrimen recuſant ſubire; ſi ſe ſperni intelligant, perpetuo lugent: amant vero quæ ſunt craſſioribus la-

certis, rubicundiore vultu, ac pleniore pectore. Veronenſes neque nimium facilem, neque nimium difficilem; Mutinenſes, pulchras non putant, niſi belliſſime vultum ceruſſa, & purpuriſſo infecerint. Fide ſunt Bononienſes in amore ſingulari, & adamatam mirandum in modum colunt, neque ſunt admodum zelotypi, largiſſime donant (ſi potiantur), alioqui nihil extorquebunt. Placentini deſpiciunt maxima quæque ut amata fruantur; ſi zelotypiæ morbo corripiantur, mox adamatam jugulant; in ea vero jucunditatem, potiusquam pulchritudinem expetunt. Cremonenſis cupit canora voce, fidibus doctam, oculis nigris. Ravennates volunt, dicto audientem eſſe, alioqui non amant. Urbinates amant facundas & urbanas, oderunt vero maxime ignavas; ſi in zelotypiæ morbum ſorte cadant, mox recludunt, diligentius adſervant, ac minis perterrefaciunt. Romani, ſive mavultis Romanenſes, gravem, & majeſtatem quandam præ ſe ferentem expetunt; ſi fiant zelotypi, in profluentem Tybérim deturbant. Tarentini pinguiores volunt, garrulas, feſtivas, candidas, & quæ cultiore veſtitu delectentur, in quem (ſi rei familiaris anguſtia pateretur) ſunt ſuapte natura propenſiſſimæ. Monopolitani eas fœminas in primis commendant, quæ paulo abitiores ſint, voce ſuavi, lingua celeri. Piſani nihil in fœmina, tam ardenter cupiunt, quam ut ingenua ſit, bonis moribus prædita, ſimplici & aperto animo. Cortonenſes paticham adorant, neque unquam amari ſibi perſuadent; ſi fruantur, cœlum digito contingunt; ſi ſpe fruſtrantur, tanto corripiuntur furore, ut ſe plerumque interimant. Piſtorienſes quanquam ſint factioſiſſimi, ac domeſticis cædibus inten-

tenti, non abhorrent tamen ab amoribus; cupiunt autem ii rubicundas eſſe, manibus oblongis, tenujoribus lacertis, ventre tereti, neque nimium loquaces, neque plane mutas; adde in eos male animatos, quos ipſi oderint: raro autem zelotypiæ morbo afficiuntur, neque tam ardenter amant, ut ſi aliquando eam diverſæ factionis intellexerint, quin mox veluti peſtem fugiant. Savonenſes vero etſi, Genuenſibus finitimi ſint, habent tamen diſſimile ingenium; amant pulchre ornatas, vultus nitorem, optimum colorem; oderunt quæ peregrinos odores ſpirant, rarius coeunt, rei domeſticæ diligentiorem curam habent, liberos melius inſtituunt, miniſtros etiam multo majore indulgentia tractant. Viterbienſes, ubi illos cœpit ſatietas, in quæſtum producunt. Sunt autem ad expugnandam fœminarum pudicitiam mire appoſiti, dolis & scenis rem agunt. Reſtat modo narrem, quibus modis amorem ſibi concilient. VINCENT. Heus Arnolphine? non didiciſti tu quidem hæc ſomnians. Quot puto tua cauſſa ad laqueum adactas. ARNOLPHINUS. Id mihi contigiſſet fortaſſe, ſi tam furacibus oculis, ſi tam liberali ingenio, ſi tam egregia corporis conſtitutione, denique ſi iis moribus eſſem, quibus te ornatum clariſſima omnium voce prædicatur. Sed didici ego iſtæc, dum curioſorum hominum more aliena perveſtigo, domeſtica vere negligo, vel oſcitanter tracto. VINCENTIUS. Tanto polles tu quidem ingenio, ut utrumque egregie potueris præſtare; ſequere amabo te. ARNOLPHIN. Quemadmodum varia ſunt amantium ingenia, ita etiam variis artibus inſtructi, ſperant ſe voti compotes futuros. Neapolitani dum bene inſident equo, atque

ſum-

ſumma corporis dexteritate nunc in hanc, nunc in illam partem flectunt, dum ſplendide veſtiunt, haſtiludia exercent, atque opobalſama ſpirant. Student placere Mediolanenſes oppiparis conviviis; ſi ſe negligi ſentiant, continuo maledictis lacerant, Gallico morbo infectam paſſim evulgant. Ferrarienſes, dum amant, in cœlum ferunt, choreis Mantuani, Peruſini minis ac blaſphemiis, Veneti illa ſua ridicula magnificentia & inſana jactantia, Bononienſes donis, Florentini rithmis, Senenſes dum falſas lachrimulas vi exprimunt, Lucenſes pertinaciter amando, Vicentini perpetua conſectatione, Veronenſes obſequiis, Romani jocis, Cremonenſes cantilenis, Aretini facetiis. Si quid pecco, date quæſo veniam: non licuit enim omnem Italiam ita diligenter perluſtrare, ut nihil me poſſit fallere. Videor mihi nunc omnem meam ſupellectilem, quantulacunque eſſet, explicaviſſe: neque poſſum ego ſolus tantum oneris ſuſtinere. Profecto niſi veſtrum aliquis opem tulerit, non poterit cœptus ſermo ad extremum uſque perduci. Tu vero, Guidiccione, nihil ne es dicturus? ad te, mea quidem ſententia, maxime ſpectat: neque munere iſtoc quiſquam poſſet melius perfungi: tu enim diu verſatus es in illa clariſſima totius Italiæ luce, quo totus fere orbis convenire ſolitus eſt.
GUIDICCIONUS. Tu perge, Arnolphine, perge: nemo eſt, qui non te libenti animo audiat: atque ita eſſe, quemadmodum dicis, animum ſuum inducat. Saltem priuſquam deſinas, illam etiam partem attinge, quæ certe in primis probatur, & quam abs te prætermiſſam valde miror: ego mehercules tanti facio, ut ſi ea dote deſtituatur, quantumvis ſit
in

in aliis rebus cæteris præſtantior, non poſſim illam urbem non ſpernere, ac diris omnibus defigere. ARNOLPH. Quid iſthuc quæſo, quod a me prætermiſſum tam graviter doles? VINCENT. Ut excipiendorum hoſpitum varii mores narrentur. ARNOLP. Quin tu illud potius facis? VINCENT. Facerem mehercules: ſed poſteaquam ingenii tui lumen omnibus jam perſpectum video, vereor ne meum obtuſius etiam quam ſit, fortaſſe videatur. Tu narrato, ut etiam in hac parte ingenii tui vis eluceat: tu namque in hac ſuaviſſima narratione non ſolum oſtendiſti quanto polleas & ingenio & judicio, ſed quantum etiam a facundia poſſes. Perge quæſo, humaniſſime Arnolphine; vides, quam cupide expectent quotquot hic ſunt, ut cœptos ſermones abſolvas: ne nos amabo teneas amplius animi ſuſpenſos. ARNOL. Agnoſco plus eſſe difficultatis, neque tamen ea gratia prætererieram, ſed potius oblivione (quamquam tu me ſæpe de memoria commendaris.) Ego tamen, qui meus ſit ſuper hac re ſenſus, aut quid de aliis uſu tractandæ reip. periſſimis audiverim, quam potero pauciſſimis commemorabo: neque mihi vitio verteritis, ſi non eum ordinem ſequar, quem commemoratarum urbium ſitus ipſe depoſceret. Illud enim nihil ad rem facit. Ego de iis primum dicam, quæ primum in mentem venerint, nullam prorſus rationem habens aut antiquitatis, aut ſplendoris, aut meritorum. Occurrunt primum Calabri: ii ſunt in peregrinos officioſi, (ſi ſit cum iis faciendi lucri ſpes aliqua) alioqui quantum poſſunt, vitant, aut donant quæ ſpernunt & oderunt. Amant peregrinum Neapolitani, ſi quippiam habeat in ſe eximium & excellens; Lucenſes vero non ſo-

lum

eum amant, ſed reverentur, atque omni officii genere complectuntur, caventque, ne quid apud ſe incommodi patiatur. Florentini ſunt officioſi, & re & conſilio juvant, neque commodum ullum reſpectant; ſi diutius apud illos fueris, & ſenſus & fortunas omnes aperiunt. Senenſes non minore contentione pro externorum dignitate certant, quam pro aris & focis. Sunt verbis tantum officioſi Veneti, re ipſa nihil prorſus. Aſtenſes nihil non faciunt, quo ſibi exterorum hominum benevolentiam concilient. Simili ſunt ingenio Vercellenſes, certant ſimul de promerenda hoſpitum benevolentia. Agreſtes ſunt Spoletini & Nurſini, inhoſpitales Patavini ſi commodum non ſpectent, oderunt Bergomates, Veronenſes nihil aliud ſtudent, quam ut hoſpites omni officio ac potius pietate complectantur; Mediolanenſes etiam ſuo magno incommodo ſunt officioſi, Papienſes non ita. Inhoſpitales Genuenſes etiam in eos, quorum ipſi benignitatem aliquando experti fuerint. Cum Ferrarienſibus, etiamſi illic ſæculum agas, nihil tibi poterit eſſe domeſtici uſus. Mantuani hoſpites deglubunt. Parmenſes benigne quidem excipiunt, ſed mox faſtidiunt; nimium ſeveri ſunt Placentini. Nulli prolixius peregrinos accipiunt Mutinenſibus. Amant quidem Novocomenſes, nulla tamen officia aut ſtudia (etiamſi vehementer indigeant) conferunt. Infenſi ſunt Piceni. Sentio, viri clariſſimi, lectiſſimæque fœminæ, multam mihi oboriri ſatietatem; proinde facite quæſo mihi, aut quieſcendi, aut reſpirandi poteſtatem. Si quid reliquum fuerit, expediet Julius. JULIUS. Ego quidem ſatis dictum exiſtimo, neque video quid poſſit amplius afferri, (niſi vobis fortaſſe

li-

libeat, ut noſtrarum fœminarum mores pari diligentia deſcribantur) quod certe mihi gratiſſimum foret. Erit illud quidem difficillimum; non defuturum tamen arbitror, qui non poſſit in hac parte cumulatiſſime ſatisfacere. Poterit autem, ſi volet, Gilius: eſt enim perſpicaciſſimo ingenio, & fœminis tam grato, ut nullo negotio illarum ſenſus, nedum vulgatiſſimas conſuetudines perſpicere potuerit. Age igitur Gili, & quo ſint ingenio Italicæ fœminæ, narrato. Nihil eſt enim, quod tam ex animo cupiam, neque id certe tantum ut Vincentio morem geram, qui in aurem ſæpiſſime immurmurat, magnopereque a me contendit, ut rogem libeat ita copioſe de fœminis diſſerere, quemadmodum de viris factum video, quam ut eis ipſis ſatisfiat, quibus plurimum debeo. GILIUS. Ridicule nimirum facitis, qui, præſentibus fœminis, me compellatis de eis ipſis ſermonem facere: equidem fieri illud non poterit, quin ad iracundiam, ad quam natura ſunt propenſiores, concitentur. Itaque meo judicio præſtabit abſtinere, quam ea loqui, quæ nobis damnum afferre poſſint. JULIUS. Opus igitur erit multa induſtria. GILIUS. Opus ſane; ſed quis tanta præditus eſſe queat induſtria, ut id ſine ulla inimicitia efficere poſſit, aut ſaltem ſine ulla malevolentiæ ſuſpicione: a nulla harum, quas hic conſpicio, mihi metuo, quæ cum omni crimine vacent, criminis etiam ſuſpicione vacuas non dubito; vereor tamen, ne ſexus gratia aliarum partes tueantur, atque efficiant, ut de ſententia mea turpiter decedam. MARGARITA. Sis bono animo, nihil te interpellabimus, aut propterea infenſiores erimus, (ut pro aliis etiam reſpondeam) tantum cave, ne quid mentiare, aut honeſtis

fœminis ullam aſpergas labem. GILIUS. Cavebo quantum potero, & a noſtris Lucenſibus auſpicabor, quæ certe ſunt & pudicitia inſignes, & optimæ matres familias; adde, apparandorum conviviorum doctiſſimæ. Senenſes ſunt egregia forma, moribus laudatiſſimis, graves etiam & ſapientiores quam auſim deſiderare. Petrarca, Dante, ac hujus farinæ ſcriptoribus, maxime delectantur. Peregrinos omnibus demerentur officiis. Florentinæ delicatiſſimæ ſunt, ſuendi peritiſſimæ, & cæteris indulgentius, liberos, miniſtros, familiam denique omnem tractant. Piſtorienſes lingua diſertiſſima, neque gravantur admodum copiam ſui facere, etiam nulla lucri ſpe oſtentata. Maritis ſæpe memorabiles impoſturas faciunt Peruſinæ forma præſtantiſſima, moribus non contemnendis, ab amoribus non omnino abhorrentes, omne illarum ſtudium tergendis, ac bene manibus eluendis, piſcatione etiam maxime delectantur. Novocomenſes, maritos plane beatos faciunt, dum capiti vervecina diademata imponunt. Romanæ gravitatem & religionem multam præſeferunt, iis tamen ſtudiis delectantur, quibus pleræque omnes. Cajetanæ amoribus uſque adeo deditæ, ut ſæpe maritos deſerant, per ſe quidem pulchræ, nativam tamen pulchritudinem, quantum poſſunt, adiuvant. Capuanæ ſuperbæ, arrogantes, nec forma, nec moribus, nec opibus inſignes. Coſentinæ obſtinatæ, ac fallaces, pereleganti judicio & ingenio, viſæ ſunt mihi. Neapolitanæ ancillarum gregem ſecum ducunt, rem domeſticam diligentius curant, & amatores ſuos religioſiſſime colunt. Beneventanæ forma ſunt ruſticana. Brunduſinæ facie liberali, ſed inertiſſimæ. Quo ſint Picenæ in

ex-

externos animo, non facile judices, ſiquidem nimium diligenter aſſervantur. Bononienſes corpore ſucculento, colore ſubaquilo, lachrimarum, ac ſuſpiriorum, (neſcio an iniquo meo fato acciderit) avidiores certe, quam ego fuiſſem unquam ſuſpicatus. Ferrarienſes amatores ſuos ſpoliant, mutilant, lacerant; Mutinenſes facili, benignaque natura. Ravennates non ſinunt omnino amatores ſuos deſperare, undique ſemper ſpem aliquam injiciunt, ſunt plenæ humanitatis & colore muſtelino. Ceſennates paulo rapaces. Piſaurinæ & Urbinates, (quanquam videantur agreſtem naturam præ ſe ferre) nullæ tamen benignius, aut prolixius peregrinos excipiunt. Parmenſes & Placentinæ ſunt plane ſimili ingenio, id eſt, ut ego interpretor, avaro, duro & difficili. Arridebunt Papienſes, ſi crumenam habeas pecuniis refertam; alioqui caſtitatem præclaram fingent. Mediolanenſes, ſi oris figura, cæteris non præſtant, laterum tamen firmitate, corporis habitudine, ac ingenii felicitate nulli cedunt. Pauciſſimas comperies, quarum pudicitiam montibus aureis expugnes. Sunt Mediolanenſes acupictores clariſſimæ. Economiam optime exercent; jucunda eſt illarum conſuetudo, ſunt perurbanæ & facetæ, ſunt in eos propenſæ, qui aut doctrinæ, aut bellicis laudibus excellunt. Petaces ſunt Pedomontanæ, ſuperſtitioſæ Laudenſes, luxui addictiores Cremonenſes. Externorum non minus amantes quam ſuorum Vercellenſes. Ego, quanquam nunc hanc, nunc illam Italiæ partem perſequor, nullas tamen prætermittam. Et ſi, video hic, nonnullos commoveri, veſtra profecto eſt culpa, qui ad hoc nolentem & invitum pertraxiſtis. Equidem, ſi quod, hac re, mihi

contigerit infortunium, tecum expoſtulabo, humaniſſima Camilla, quæ me ad hoc non ſemel cohortata es. CAMILLA. Mecum certe non eſt quod expoſtules. Siquidem, me authore, non eſt commiſſum tantum facinus. Facinus mehercules videor poſſe optimo jure appellare, cum in fœminas tam acerbus fueris. GIL. Videor mihi multo juſtior fuiſſe quam illæ mereantur. CAMILLA. Bona verba quæſo; debentur quidem fœminis multo plura, quam tum poſſis animo complecti. GIL. Scilicet? CAMILLA. Quid ſi oſtendero, fœminas eſſe viris, omnibus ornamentis inſtructiores, deberique plura earum modeſtiæ, virtuti, judicio, ac ſtudio, quam tu poſſis cogitatione conſequi, atque ita oſtendam, ut tu omnino idem mecum confiteare, (niſi pudoris prorſus oblitus fueris) GIL. Rem certe inauditam oſtendes. TU. Iſtuc ego mirabiliter cuperem intelligere. CAMILLA. Intelligetis, modo tantum otii ſit; rationes quidem non defuturas confido, ſed es ne tu quippiam amplius dicturus? GIL. Nihil ſane, quare oſtende quod te oſtenſuram jactaſti. Si quid a me prætermiſſum fuerit, Guidiccionus operam ſuam haud gravate præſtabit; an non ita facturus, Guidiccione? GUID. (Modo imperes) ſed melius certe fuerit, ut tu reliquam ſermonis partem abſolvas, ſcio adhuc multa narranda ſupereſſe; ubi abſolveris, mox Camilla conſequetur. GIL. Ego igitur perſequar, & in verba conferam quam pauciſſima, ſed vereor ne Camilla aufugiat, cum præſtandum fuerit quod recepit. Si aufugerit, dependendum tibi erit quod pro ea ſpopondiſti: ego nullum alium quam te ſponſorem appellabo. Audin tu Guidiccione. GUID. Audio ſane, ne dubita, præſtabit

cu-

cumulatius opinione tua: novi ego illius ingenii vires, atque optime perpendi; perge quod inſtitueras. GIL. Pergo. Nolim ego certe magna mercede hanc ſermonis partem interruptam fuiſſe: nihil enim de iis adhuc narratum video, de quibus maxime oportuit, nempe de Genuenſibus ac Venetis. Sunt itaque Genuenſes, ſalaces, loquaces, plenæ confidentia, cæterum egregia forma, amantium ſuorum ſtudiis admodum obſequentes; eos crebris munuſculis donant, raro expilant, non facile recludi patiuntur: amant enim hac atque illac circumcurſandi libertatem, ſuos lubentius, quam alienos complectuntur, circumferunt libenter roſas ac bene olentes flores, humaniſſime ſalutant quoſcumque habuerint obvios. Sunt Venetæ ingenio mirum in modum vario, cupiunt flavos capillos, & cutis candorem multo ſibi comparant artificio; ſunt quidem forma bona, ſed geſtus, & mores plane meretricios habent: ſunt tibiis brevioribus, illic tu multas offendes, quæ lucri gratia ſe proſtent; multas item, quæ ſolum amoris quadam abundantia libenter aſſentantur, nimio luxu diffluunt, voluptatibus deditiſſimæ, oratione ſunt placidiſſima, ac lenociniis plena: ſi ſe amore capi ſinant, (quod ſæpiſſime fit) nullum omnino diſcrimen faciunt pulcher an deformis, ſplendido, an obſcuro loco natus ſit. Tarviſinæ iiſdem fere moribus, quibus Venetæ, ſunt, minore tamen corporis elegantia & cultu. Sunt mirum in modum zelotypæ (ſi quem amare cœperint.) Amant prudentiſſime & conſtanter Vicentinæ. Cremenſes & Bergomates fallunt ac ludificant ſæpiſſime amatores. Veronenſes ſunt ſatis pudicæ, graves, & gratioſæ. Facinus mehercle indignum eſſet, ſi

Bri-

Brixianas ſilentio præteream, quæ omnium belliſſimè rem familiarem curant, & tam egregie ſilant. Non minore pœna mulctandus eſſem, ſi Aretinarum obliviſcerer, quæ omnium tenaciſſime amant, & ſæpe cantilenis amatorum ſuorum laudes celebrant. Optimas textrices cognovi Faventinas & Foroliviensſes: ardenter amant Eugubinæ, avaras cognovi Anconitanas, placidiſſimas Aſtenſes. Terdonenſes & Novarienſes fœminæ ſunt multa induſtria, neque illarum amplexibus fruere, niſi virtutibus ornatus acceſſeris. Tedet me hercules tam prolixæ narrationis, & memoriæ ſenſus me deficit; ſcio me multa præteriiſſe, ſed tamen prudens ac ſciens præterii. Commonefecerant pueri, jam apparatam eſſe cœnam: rurſus video alios accurrentes, ſolicitoque animo nunciantes cœnam corrumpi, niſi actutum accumbamus. Itaque abeamus; quidquid reliqui fuerit, vel cras, vel a cœna abſolvetur. Me vos poſthac attentum auditorem habebitis, hactenus loquacem pertuliſtis narratorem. Sicque in tecta diſceſſimus, tanta elati lætitia, ut fere deſipere videremur.

FOR-

FORCIANARUM QUÆSTIONUM

LIBER II.

NOn poſſem verbis conſequi, quanta nos jucunditate illa feſtiva narratio affecerit, non minorem tamen inter cœnandum voluptatem percepimus. Erant enim epulæ noſtræ non ſolum exquiſitiſſimæ, ſed ſuaviſſimis etiam & doctis ſermonibus conditæ. Cœna itaque appoſita eſt dubia; aderant qui nos muſicis concentibus oblectarent, nulla miniſtrorum diligentia deſiderabatur. Non arbitror nunc operæ pretium eſſe conterere tempus in deſcribenda eſculentorum omnium, aut potulentorum varietate. Quid enim ſingula commemorem? quando nihil volatilium, aut quadrupedum deſiderari poterat. Varia placentarum & farciminum genera, tot ſaporum differentiæ, quot potuit unquam Apitius ille artis culinariæ princeps excogitare, aut fortaſſe multo plures; aderant vina & ruſa & alba & media, Ceſenatica, Faſtignana, Pompejana, & e Paradiſo uſque convecta. Quid quæris? ejuſmodi erat menſa noſtra, ut non vehementer deſideraremus Pavum e Samo, aut Phrygiam Attagenam, Grues Melicas, hœdum ex Ambracia, Pelanum Chalcedoniam; præ iis,

Digitized by Google

quæ nobis appoſita erant, contemnebamus murenam Tarteſiam, Aſellum Peſinuntium, oſtreas Tarentinas, pectunculum Chium, Helopem, Rhodium, Scaros Cilices, nuces Taſias, palmas Ægyptias & glandes Ibericas. A cœna vero ne putes illa nobis deſuiſſe, quæ apponi ad principum menſas conſueverunt: abunde enim & ad ſatietatem uſque miniſtrabantur. Viſum eſt pleriſque omnibus nimium adveſperaviſſe, & noctem jam ruere: placuit itaque reliquum narrationis in ſequentem diem differre. Interea cœpimus ſub topiario quodam bene longo lente inambulare, & ruſticanas cantilenas occinere. Oh ſi adfuiſſes Franciſce, eam certe voluptatem cepiſſes, quæ facile depuliſſet podagram tuam; tuam appello, quæ te tam indignis modis tractat: hic doloris, aut mœſtitiæ ne levia quidem impreſſa erant veſtigia. Cave putes, Alcine, delicias noſtris aliquando majores fuiſſe: noſtræ medius fidius ſuperant quaſcunque poſſis cogitatione comprehendere. Equidem cum noſtras mulieres canentes obſervarem, putabam Angelorum choros huc e cœlis deſcendiſſe, ejuſmodi Syrenas fuiſſe credo, niſi quod illæ perniciem afferebant, hæ vero miram incolumitatem. Poſteaquam ſatis cantatum eſt, cubitum diſceſſimus; ſed non priuſquam fatigatam vocem recenti vino refocillavimus (quamquam id tui Medici vetent.) Nos vero Forciani cœli clementia freti immortalitatem conſecutos exiſtimabamus: itaque Medicorum omnium canones ſpernebantur, & quiſque ad ſuum vivebat arbitrium, non autem ex medicorum præſcripto, neque pœnituit unquam. Vetant enim illi multa ſalutaria, quo illorum certe opera perpetuo indigeamus. Conſtitueramus inter

ter

ter nos, ut qui prior excitaretur, alios ipſe excitaret; priores vero expergefacti Gilius & Vincentius noſtra bene mane adierunt cubicula, noſque poſtquam lodices detraxerunt, multa roſacea aqua reſperſerunt, nos item alios. Mulieres vero noſtræ, quæ in ſecretiore parte domus cubarant, jam multo ante nos de lecto ſurrexerant, multiſque precibus, ut eſt illis in more poſitum, Deum Optimum Maximum obtunderant, omneſque ſuave olentes flores collegerant, iiſque coronatæ ad nos advolarunt. Inde ad rem divinam profecti ſumus, atque illic tamdiu moras traximus, ut jam prandii hora præteriiſſet. Pranſi, jocis nos multis oblectavimus; ut ſe fregit calor, recta ad eum locum venimus, quo ventitare ſoliti eramus, ſed multo plures nunc, quam antea. Percrebuerat enim rumor, nobiles aliquot ac doctos viros recuperandæ ſanitatis gratia ad illa veſtra tam ſalutaria balnea veniſſe: qua fama exciti Bonviſii illuc ſtatim certos nuntios miſerunt, qui illos invitarent, aut potius ad perfruendas delicias noſtras ſecum perducerent. Sed audi quæſo caſum plane divinum. Non poterant qui fuerant invitati nobis amiciores eſſe, ita, ut cum a te & a Vincentio meo diſceſſero, quos pluris faciam, non habeam, (neque iniuria) ſunt enim (ut unico verbo complectar) cum Deorum immortalium laude coniungendi. Video te cupere illorum nomina, & ego certe, honoris cauſſa, non minus illa ſcribere cupio. Erant igitur Pomponius, Triultius, Laurentius Toſcanus Antiſtes pietate inſignis, Gaſpar Sormanna Joan. Baptiſta filio comitatus, Steph. Doletus, Hieronymus Seripandus, Nicolaus Brittonius, Gaudentius Merula, P. Sadoletus, Thom. Sertinius, Albi-

Digitized by Google

cius Benius, Monicus Camporgnanus, Ranierius Dejus. Non facile dixerim, quanto horum adventu gaudio exiluerimus omnes: ſederunt ii quoque nobiſcum, ſermones noſtros, qualeſcumque eſſent, audituri. Tum Gilius: puto me vobis majore, qua potui, diligentia ſatisfeciſſe. Reſtat modo, ut Camilla promiſſa perficiat, niſi fortaſſe Cinama, illud velit (quæ ſua eſt ingenii promptitudo) præſtare. Heus Cinama? Vin tu nobis advorſari, atque ſceleris arguere, propterea quod nonnullarum fœminarum parum honorifica facta ſit mentio? CINAMA. Iſtuc nolo mehercules: per me vobis liceat & laudare, & quidquid in animo fuerit, vituperare. Vereor tamen, ne reliquas iniquiores ac acerbiores habituri ſitis: ſcio quid Sbarra & Bonviſia in aurem mihi inſuſurrarint. GIL. Rogo te, Cinama, ſi quid periculi imminere putes, commonefacias; ego totus tremo, horreoque; cuperem tamen præſtaret Camilla quod pollicita eſt. CAMILLA. Quid ſum pollicita? Ædepol, niſi tu in memoriam redegeris, ego nunquam meminero. GIL. Ego vero ac lubens: jactaſti paulo ante oſtenſuram te, fœminas viris eſſe præſtantiores. Fac nunc promiſſa appareant. CAMILLA. Dixi fortaſſe oſtenſuram, me pari excellentia eſſe; ſuperiores profecto non memini: quamquam nullorum freta præſidio, neutrum mihi difficile futurum exiſtimem: res eſt profecto nullius negotii, ita ut vel dormiens id quiſque poſſit efficere. Attingam itaque primum veterum fœminarum exempla, atque a Troadibus incipiam, quæ ſibi ac viris ſuis præclaro facinore tam belle conſuluerunt; dum una conſpiratione facta, navigia cuncta incendunt; deinde nova ac inuſitata benevolentiæ ſignificatione virorum

ſuo-

ſuorum ferveſcentem iracundiam placant. A Troadibus ad Phocenſes deſcendam, quæ mori pro patriæ ſuæ dignitate, meras delicias reputarunt. Tacebo ne Chias? Non faciam certe ſi ſana ſim: harum enim conſiliis viri, audaciam edocti, ſibi, ſuiſque ſalutem pepererunt. Non involvam ſilentio Argivas, quæ, aſſumptis armis, ſubita corona civitatis mœnia complevere, Cleomenemque regem, a quo duriter obſidebantur, ad extremum turpiter fugere compulerunt. Non prætaribo Perſides, quas ſilentium & audacia immortales reddiderunt. Relinquo brevitatis ſtudio Tyrrhenas; ſed Cæltas præterire non poſſum, quæ in media arma progreſſæ, multis precibus lachrymiſque ſuorum animos adeo flexere, ut, omiſſa diſcordia, in pacem ac benevolentiam ad proprias domos omnes diſcederent: ex quo nata apud eos conſuetudo poſteris etiam temporibus manſit, ut quoties ſit eis de bello, aut pace conſultandum, mulieres quoque ejuſmodi conſultationibus adhibeantur. Tacebo Lycias ac Myleſias. At non poſſum Saguntinarum obliviſci, quæ, gladiis intra ſinus occultatis, una cum viris in hoſtes impetum fecerunt. Poſſum commemorare infinitas mulieres omnium conſenſu perilluſtres, ut Valeriam, Clœliam, Miccam, Megiſtonam, Pieriam, Polycretam, Arretaphilam, Cammam, Stratonicam, Chiomaram, Timocliam, Erixonam & Zenocritam. Hem vides, Gili, quantam mulierum turbam adduco? GIL. Video ſane, atque in memoriam redegiſti tam prolixa enumeratione illas ſignatorum tribus, quarum in divinis literis mentio ſit: nolim certe mihi tantam turbam dari paſcendam, non ſi mihi res ſit amplior quam olim fuerit Craſſo. Sed unde quæſo illam ad-

duxiſti? CAM. Ex univerſo terræ orbe. GIL. Ita pol credo; non poteram mihi a riſu temperare, cum te tanto ardore viderem undique fœminas accerſere. Quis negat non poſſe multas illuſtres fœminas reperiri? Ego certe non ita frontem perfricui, ut illud negem; illud, Camilla, demonſtrandum fuerat, viris excellentia & dignitate pares eſſe, aut ſuperiores: id ſi oſtenderis, fatebor me abs te victum, & atque, ut eſt in vetere proverbio, herbam tibi porrigam. Factu nimirum facile mulierum chiliadas recenſere; poteras tu quidem multo plures, ſi voluiſſes, quas etiam majora facinora nobilitarunt. Miror itaque, abs te prætermiſſam eſſe Minervam, Rheam, Junonem, Iſidem Ægyptiorum Deam, Marpeſiam, Hypermeſtram, Niobem, Orythiam, Portiam, Lucretiam, Sulpitiam, ſed multo magis Camillam Volſcorum reginam, quam & nomine & virili pectore tam belle exprimis. CAMILLA. Agnoſco vafrum ingenium; nunc me ungis, nunc pungis, ut eſt in noſtro proverbio, adeone tibi videor idonea, in quam tam aperte illudas? Qui poteram ego aliter facere, oſtenſura quod pollicita ſim, niſi indicarem tot celebres fœminas poſſe reperiri, quot viros? Illud itaque primum oportuit, deinde, quod tu tantopere audire cupis, aggrediar. Hoc erat animi mei conſilium, primum indicare non eſſe fœminas ſanctitate & religione viris inferiores; deinde oſtendere, nullam fuiſſe unquam tam excellentem profeſſionem, in qua fœminæ non excelluerint. Vos ſi multos habetis ſanctitate inſignes, habent & fœminæ. Ante alias venit in mentem Galla, quæ Gothorum temporibus Romæ claruit; deinde Lucia, quæ in urbe Mendula pro Chri-
ſti

ſi Jeſu gloria ſupplicio affecta eſt; poſtremo ſimul occurrunt Paula, Monica, Bleſilla, Ruffina, viduæ mulieres, ac mirabili ſanctitate inſignes. Poſſum etiam, ſi velim, multas virgunculas adducere, quæ non ſolum religioſiſſime vixerint, ſed intrepide cruciatus multos pro Chriſti gloria promovenda pertulerint, ut Auſtriberam, Anatoliam, Anaſtaſiam, Antoniam, Agnetem, quæ nondum decimumtertium annum exceſſerat, quando pro amplificando Chriſti Jeſu Evangelio crudeliſſimam mortem pertulit; præter has Barbaram, Bibianam, Columbam, Darſoſam, Criſpinam, Demetriam, Dulam, Euſemiam, Eufraſiam, Eugeniam, Eulaliam, Elediam, Emerentianam, Fuſcam, Juſtam, Juliam, Leucadiam, Lucinam, Macram & Margaritam, quæ apud Antiochiam ſub Olybrio Urbis præfecto necata eſt. Adde Marcianam, Muſam, Ottiliam, Romulam, Sabinam, Sylviam, Thabytam, Traſyllam, Theodoram, Teclam, Victoriam: a reliquis abſtineo, ne nimium moleſta ſim. Quid ais Gili? obmutuiſti, opinor? GIL. Minime; neque cur obmuteſcam, ullam video cauſſam. Poſſem & ego nullo quidem negotio tot viros, aut fortaſſe multo plures numerare; facere tamen non poſſum, quin hanc tuam admirer expromptam memoriam. CAM. Nulla ſum memoria, vel perexigua. Equidem, niſi Margarita & Catharina opem mihi tuliſſent, nunquam potuiſſem decem verba proloqui. CATHAR. Nullam ego tuli opem; voluntas quidem erat propenſiſſima, ſed tu eo prædita es ingenio, ac memoriæ tenacitate, ut non valde meo auxilio egeres: feciſti per te nullius adminiculis freta, quod fortaſſe ipſi non potuiſſent. CAMILL. Feci equidem quantum potui obnixe manibus, pedibus; ardebam enim deſide-

rio

rio oſtendendi, quod pollicita fueram; neque deferveſcet ardor ille quoad plene non oſtendero: quo autem facilius poſſim, omnes recenſebo profeſſiones, omneſque præclaras dotes. Placet vero in primis Muſicas recenſere, cujus ſtudio tantopere delectaris, ut nemo ſit tecum in tota Hetruria conferendus. Nobis certe non deſunt Muſicæ, quæ poſſint, veluti Timotheus ille veſter, Alexandros ad furorem impellere, impulſos rurſus comprimere: ſunt quæ tibiis, ægrotantibus medicinam faciant. Erant, non diu eſt, Mediolani, quæ facile poſſent muſicis concentibus mœſtitia & ſtupore auditores replere; deinde mœſtitiam illam in lætitiam vertere, poſtremo animos ita permovere, ut ad petulantiores corporis motus, atque inſanas geſticulationes devenirent. Sed cur nominatim eas non appello? Anna Anglica tam excellens fuit, ut redderet ſaxo ſtupidiores qui audirent. Clariſſimæ fuerunt illæ duæ filiæ Amatoris Cathalani; noſtra vero ætate in urbe Mediolano quot fœminas, bone Deus! reperies, non ſolum natalium ſplendore, ſed muſices peritia illuſtres? E multis nonnullas numerabo; in primis Blancam Mainam, Anaſtaſiam Cottam, Juliam Variſiam, Fauſtinam Maggiolinam, Candidam Archintam, atque illius ſororem Margaritam, Lauram Foppam; addo etiam Angelam Beccariam, ac Margaritam Cacheranam. Aduorte animum Gili: intelligis jam puto non eſſe, cur fœminæ vobis in hac parte cedant. Nulla ſunt præclara dona, de quibus Deus Optimus Maximus non æque benignus in fœminas fuerit ac in viros. Vates habuimus infinitas, nempe, Annam Phanuelis filiam, cujus ſanctitas arcanis literis conteſtatur, Abigail,

&

Delboram, Heſter, Judith, Moſis ſororem, Micol; Oldam Helchiæ maximi Hæbreorum pontificis matrem, quæ Hieroſolymæ prædixit excidium; Rachelem, Rebeccam, Thamar, Sarram, Caſſandram, Laviniam, Labyſſam Nicaulam, Tanaquil, Phœmonoe, Terbam, Columbam Mediolanenſem ex divæ Martæ veſtalibus. Accerſam nunc Poetas, ne tu nos hic deficere exiſtimes. Prodeant in primis Cleobolina, Cornificia, Corinna, Thebana, a qua Pindarum veſtrum ſæpius victum, memoriæ proditum eſt; Corinna Theſpia, Corinna junior Thebana, Claudia, Ruffina, Elephantis, Erinna, Lesbia, quæ, omnium virorum conſenſu, Homerum ſuperavit. Elpis Boetii uxor, Moero, Proba Romana, Polla Lucani uxor, quæ ſæpe carmina a marito cœpta, dum Pharſaliam ſcriberet, perfecit. Violantilla Stellæ Patavini uxor, Sapho Lesbia, Anagora Mileſia, Congilla Colophonia, Eunica Salaminia; prodeat etiam altera Sapho Mitilinea, Sempronia, Sulpitia Caleni uxor, & Theophila. Quid obſtat, quin commemorem quæ noſtræ ſunt ætatis? quas optimo jure potes conferre cum Dante, Patrarca, Sannazario, Bembo; parum abſuit quin etiam dixerim, cum Julio Camillo, A. Alamano, & cultiſſimo Guidiccione noſtro. Ignoſce, amabo Guidiccione, ſi tibi nimium temeraria ac temulenta videor: noſtri tuendi ſexus ardor effecit fortaſſe, ut pudoris fines prætergreſſa ſim, atque linguam (ut par fuerat) non attemperarim. GUID. Nihil eſt profecto, cur tu veniam petas: quid enim peccaſti, aut commeruiſti? Ego quoque iſtuc ipſum, quod tu, ſentio, factuſque ſum oratione tua in hac mea ſententia pertinacior. Perge rogo, ne poſthac habeat Gi-

lius quod tecum expoſtulet: parum certe abeſt; huin tibi victoriam gratuler. CAM. Non poteram meqercules aliud expectare a viro humaniſſimo, & qui omni lepore ac gratia affluat. Nihil certe facis aut novum, aut ab illa tua antiqua manſuetudine alienum: tuo igitur favore freta, ſequar. Puto te ſatis intelligere (vel me tacente,) quæ ſint illæ, quæ noſtros Etruſcos Poetas conturbarunt. Tu enim ſolitus es plus cæteris illas commendare, ac pleno ore dilaudare. Quando naturæ abſoluta opera ſtupebas, nonne te ſemper Veronicæ Gambaræ, & Victoriæ Columnæ felix ingenium ſtupidiorem reddebat? id tu quidem multis carminibus perſæpe conteſtabare. Sunt etiam præter has aliæ, notas tibi ſuſpicor, Gili, ſorores illas Senenſes. Nunc Philoſophos in medium producam. Erit hujus claſſis anteſignana Areta, Ariſtippi Cirenci filia. Sequetur Aretaphila, quæ Mitridatis tempore claruit. Mammea ab origine edocta, Themiſte, Teleſilida, Cleolia, Mantuani principis filia, Laura Brenzona Veronenſis, Laura Brixiana, Margarita Feruſina, Theodora Gonzaga. At, ſi Philoſophum ita definias, qui divitias ſpernat, voluptates conculcet, & divinæ ſapientiæ amore ardeat, atque præter divinam illam mentem prorſus nihil aliud curet, ac perveſtiget, adducam Euſtochium Seripandam, Theodoram Galeottam, Iſabellam Salerni principis uxorem; reliquas, ne nimium prolixa ſim, omitto. Accedo nunc ad eas, quæ & agendis cauſſis, & oratoria arte claruerunt. Ampliſſimus quidem erat expatiandi campus; ſtatui tamen perpaucas nominare, ut ſi quid Gilius obiicere velit, anguſtia temporis excluſus non prætermittat. Has tantum ſelegi,

gi, Ameſiam civem Romanam, Aſpaſiam, a qua ſe multa didiciſſe ingenue fatetur Socrates, Mutias ſorores, Amalaſiuntam, Attalarici matrem, Leontium, quæ adverſus Theophraſtum & ſcripſit & confutavit; Hortenſiam, Q. Hortenſii filiam, Theano Pithagoræ uxorem, Theocleam Pythagoræ ſororem, a qua didiciſſe complura non ſolum teſtatus eſt, ſed etiam vehementer gloriatus; Corneliam Graccorum matrem, Cajam Affraniam, Læliam, Eudochiam, Eunomiam, Caſſandram, Fidelem Venetam, Angelam Nugarolam, Baptiſtam Urbinatem, Conſtantiam Sphortiam, Damiſellam Triultiam, Coronam Peruſinam, Fauniam, Gilbertam, Corneliam Veronenſem, Heliſabettam Malateſtam, adde Iſottam. Vin tu nunc medicas commemorem? poſſum certe multas, nempe, Angitiam Circes ſororem, Brelam, Higeam Eſculapii filiam, Olympiam Thebanam, Trottulam, Salernitanam, Antoniam Curtiam Mediolanenſem. Poſt medicas, vin tu rerum inventrices? Hem prodit Arachne, quæ linum & retia invenit, Citta Lucenſis, quæ auripellem, ſive aurum in pellem reperit, Ceres Sicula, a qua ferunt adinventum frumentum, cum antea glande veſceremur, eadem molere, ac panem conficere excogitavit. Gorgophone Perſei filia, quæ, ut ſcribit Pauſanias, mortuo priore marito, nupſit Oebalo (antea ſecunda matrimonia incognita erant) Hecates Perſis filia, a qua inventum fuit aconitum; Hypermeſtra prima apud Argos ſacerdotio functa, Iſis Ægyptii Regina cimbalum invenit, Melpomene & Terpſicore cantus & choreas, Nicoſtrata latinas literas, Pamphile vero Coa Bombicinam, Panteſilea ſecurim, Poppea Neronis uxor Poppeanum

Digitized by Google

medicamentum ad faciem erugandam, Sapho plectrum, Semiramis longam navim, Stephano teſte, Tritonia quadrigas. Si cupias pictrices eximias, adducam Hirenem, Martiam, Tanurim Myconis filiam, Camillam Pallavicinam, Luciam Venetam. Si velis bello præſtantes, non deerit Athalia, Alexandra Hæbrea, Beronice, Jahel, Mamnia, Pantaſilea, Semiramis, Tomyris, Cleopatra, Zenobia, Hippolyte, Valaſca, Hipſicratea, Athalanta, Amalaſiunta, Delbora, Joanna Gallicana mulier, Maria Puteolana. Verum ſi forte velis pudicitia illuſtres, & quæ maritis ſuis nihil antiquius, aut potius habuerint, non defuturas ſcito: ſunt enim plurimæ. In mentem mihi primum venit Alceſtis Admeti Theſſaliæ regis uxor, Artemiſia, Bilia, Britona, Claudia Claudii Apollinaris filia, Coclia, Evadne, Euridice, Egeria, Julia, Lucretia, Laodomia, Penelope, Portia, Procris, Sulpitia Lentuli uxor, Theoſina, Tutia, Turia, Virginia. Utinam plures maritos comperire liceat, quæ tantam fidem, tantamque ſuis uxoribus benevolentiam præſtarent, quantam & nunc & olim maritis uxores præſtiterunt. Sed vereor, ne, dum uni placere ſtudeo, multis interim diſpliceam, ac moleſta ſim. Dic obſecro, Gili, ſatin commonſtratum putas, quod heri commonſtraturam recepi? GIL. Satis opinor: verum ſi tu excellentiores probaveris, mox tibi ceſſero; illud tu certe (ſi quid eſt in me judicii) nondum probaſti. CAM. Heus Sbarra: an non ita evenit, quemadmodum ego tibi futurum prædixi? SB. Ita prorſus: agnoſco hominis callidum ingenium. Ubi iſtud etiam, quod nunc abs te petit, probaveris, illico alios iniicient ſcrupulos, qui te male habebunt, pluſque faceſ-

ceſſet negotii quam antea. GIL. Unde quæſo tam iniquam opinionem de me concepiſti? Profecto, ſi in fœminas tam acerbus eſſem, quam vos mihi ſuſpicari videmini, multa Camillæ obieciſſem, quæ tamen prudens præterii. CAM. Feciſſes tu mihi quidem rem gratiſſimam. GIL. Per me quidem (ut ingenue fatear) non ſtetit. Ædopol decreveram diluere illa omnia, quæ tu adduxeras: effecit tamen Sormanna importuna quadam efflagitatione, ut mihi temperarim. Potuiſſem ego facile, ſi voluiſſem, unicuique illuſtri fœminæ decem nefarias & ſceleſtas opponere, multaque mala a fœminis orta prolixa narratione commemorare. CAM. Mihi quidem nihil optatius potuiſſet contingere; enim præſtantiora videri ſolent, quæ oppugnata fuerint. Oſtendi nunc fœminas omni virtutis genere ita ornatas, ut viris facile pares videri poſſint; reſtat modo, ut excellentiores probem, quod certe paucis expediam, tum quod verear, ne vos longæ orationis pertedeat, tum quod res ſit admodum facilis. Non negabis, Gili, pro tuo pudore, quin argumenta a nominis vi ducta plurimum momenti habeant ad ea, quæ velis, probanda & conſtabilienda. Id enim præter cæteros, Cyprianus (in libro de monte Sina) aperte indicat, dum Adami ethimologiam diligenter excutit, quam poſtea Auguſtinus, a quo diſſentire pudeat, in eam, quam in Pſalmos enarrationem conſcripſit, fatetur tranſtuliſſe, atque uſum pro ſua. Hanc argumentandi formam nulli Dialectici (quod ſciam) unquam repudiarunt. Eva itaque vitam ſignificat, Adamus vero terram: deducas nunc tu concluſionem, ſive mavis cum Cicerone connexionem appellare. Ego ad alia feſtino:

F 2 non

Digitized by Google

non omnino ridiculum futurum puto, ſi a loco pariter argumentemur. Eva in illo ameniſſimo deliciarum loco facta, Adamus vero in agro; ſolitum eſt autem, ſi quid pretioſius facturus ſis, illud in ſecretiore ac nitidiore parte domus efficere. Mulier igitur excellentior, quæ in tam illuſtri & excelſo loco facta ſit. Tradunt præterea divinæ literæ, fœminam univerſo orbi ſalutem peperiſſe. Adde illud, Abrahamo imperatum fuiſſe, ut Saræ uxoris imperata faceret. Hanc fœminei ſexus excellentiam ne putes juriſprudentiæ conſultis incognitam fuiſſe, a quibus cautum eſt, ne ulla fœmina quantumvis ære alieno oppreſſa poſſit in carcerem detrudi. Undique prodit ac ſeſe exerit mulierum dignitas & excellentia, ita ut tantum cœleſtium contemplandorum gratia factæ videri poſſint. Si enim dent operam liberis, cœlum ſuſpiciunt; ſi cadant, cœlum ſuſpectant. Cœlum denique ſemper cogitant. Si velim nunc, Gili, quæ poſſim, omnia afferre, vereor, ne poſtea ſatis ſit otii ad ea narranda, quorum gratia huc venimus. Hoc enim (ut ſcis) non erat inſtituti noſtri, ſed neſcio quo pacto in hunc ſermonem venimus. Quo tu autem cœperis conſilio nonnullarum fœminarum exiſtimationem labefactare, ego quidem ariolari non poſſum. Verum ſi tu Vincentio auſcultaſſes, cujus acre & perpolitum judicium tanti facere videris, profecto linguæ frena inieciſſes, & eo quidem minore negotio, quod non ex animo illud faceres, ſed tantum ut nos provocares: hem irritaſti nunc, ut eſt in proverbio, crabrones; præſtaret nimirum tacuiſſe, mi Gili, ſed tu te hoc intriſti, tibi omne exedendum erit. MARG. Cur omiſſum eſt, Camilla, oſtendere, nos

etiam

etiam viris pulchritudine excellere? CAM. Non arbitror quenquam eſſe qui neget. MARG. Ego ſane multos repperi. CAM. Hui, quam ſtolidi erant, quam a mente miſerabiliter deſtituti, & bonarum diſciplinarum expertes. Equidem quotieſcunque in id genus hominum incido, (incido autem ſæpius quam velim) non poſſum effari quantis lachrymis illorum cœcitatem, ac rerum omnium ignorationem deplorem. Ego ſane multos ſæpiſſime video barba tam promiſſa & denſa, ut lac lacti, neque ovum ovo tam ſimile ſit, quam ipſi urſis ac ſilveſtribus belluis. Nonne Mathematici omnes plus eſſe in noſtris corporibus proportionis adfirmant? Præter id, nobis quidem caro & mollior & tenera magis, cutis candidior, venter rotundus, craſſiora fœmora, barba genas non infuſcat, dentes ſunt & minutiores & candidiores, pectus, humeri, tota denique corporis noſtri conſtitutio præſtantior eſt. Plures etiam e fœmineo ſexu ſcriptorum monumentis pulchræ celebrantur. Quid enim tam arduum ac difficile, quod noſtra pulchritudo non queat efficere? Potuit Anaxaretis forma Iphim ad laqueum perducere; Argia vero, Cyrene, Caſtianira quid non expugnarunt? Ecameda & Marianna, qua forma fuerunt? nonne ea, quæ ad Deos proxime accedit? Annon potuit Europa Jovem amore accendere? Hippo, Hiera, quæ Helenam formoſiſſimam longo intervallo ſuperabat, Orythia, Polyxena. Relinquo infinitas; vos tantum duo, aut ad ſummum tria paria mihi numerabitis. Quare, Gili, cave ne ſies in tanto errore, ut non credas nos hac in parte, quemadmodum & in aliis, excellere. Ego certe ad amovendam falſam hanc

tuam

Digitized by Google

tuam opinionem ſatis eſſe putaram duas adducere Gallicanas mulieres, nempe Mariam Petravivam, ac Sibillam ſævam, quibus præter excellentem oris figuram, ea eſt animi præſtantia, ut nihil antiquius habeant pudicitia & pudore, ac ſedato cupidine, nihilque tam diligenter ſtudent, quam Dei Opt. Max. metum, parentum amorem, ac cognatorum concordiam: hæ duæ, inquam, Gili, ejuſmodi ſunt, ut naturæ miracula dici merito queant. Utinam iniquo hoc noſtro ſæculo plures hujuſmodi comperire liceret; profecto non eſſemus tam abjectæ & contemptæ, neque vos viri tam miſeris modis deſpicatas haberetis. Sed quid dixi, amens? Utinam haberemus potius tot viros: nam optimarum fœminarum multo amplior eſt numerus; quanquam ex univerſa Gallia duas tantum ſelegerim, non me tamen latet multo plures eſſe: memini enim, cum Lugduni eſſem, in ea vicinia, in qua habitabam, cognoviſſe Claudiam Peronam, mulierem ingenio amabili & iis dotibus ornatam, quas in viris (etiam celeberrimis) plerunque deſideramus. Sed nunc demum intelligo quid ſit in planitiem provocare equitem; erat animus unam tantum, aut duas ad ſummum ex iis, quas Lugduni noviſſem, attingere; ſed me tamen Claudiæ virtus compulit, ut ejus quoque mentionem facerem, undique inclamari exaudio, ne ſui nominis obliviſcar; ſed non faciam: aggrederer enim laborem, cui Hercules par eſſe non queat. Intelligis, Gili, quam multo difficilius ſit hujuſce rei exitum, quam principium invenire. GIL. Intelligo, atque me graviter, multifariamque peccaſſe agnoſco, neque commeritam pœnam deprecor. Confiteor me victum, ſancteque juro, nun-

quam

Digitized by Google

quam eo dementiæ amplius prolapſurum, ut aliquando cogitem, viros fœminis ex ulla parte præſtare. CINAM. Poſteaquam iſtæc controverſia, quæ, nobis aliud cogitantibus, exorta eſt, ad finem (ut vides) Vincenti, perducta eſt, curemus quæſo ſedulo, ut priuſquam nos dies deficiat, cœptus abſolvatur ſermo. Nos quidem tam longe expatiati ſumus, ut fere inſtituti ſermonis obliti ſimus. Illud avebamus intelligere, unde nobis tam varii mores exiſterent atque naturæ; ea cauſſa tot hominum deſcripta fuerant ingenia, res omnino ardua videtur, ſed quid poteſt eſſe tam arduum, quod Guidiccioni noſtri excellens ingenium non perveſtiget? Te, Guidiccione, expectamus, nemo te facilius quidquid eſt oneris ſuſtinebit, omnes ad te deferri volunt, teque philoſophantem audire cupidiſſime expectant. GUID. Facis mihi inſignem iniuriam, Ciname, qui ſic meam imperitiam cum infantia coniunctam traducere cupias. Hoccine eſt amici hominis? Hoccine ingenui animi officium? CINAM. Agnoſco Romanæ aulæ mores, cuperes precibus obtundi. Equidem, niſi tu nobis hac in re morem geſſeris, nos te eum Guidiccionem eſſe negabimus, quem omnes prædicant, nempe facili natura, qui nulli advorſetur, qui omnium ſtudiis obſequatur, & omnium ſapientiſſime vitam inſtituerit. Delibera nunc tecum quid tu malis, vel obſtinate in ſententia permanere, vel nobis tui cupientiſſimis morem gerere. GUID. Nihil certe tam mihi unquam in optatis fuit, quam ut intelligeretis quantopere cupiam omni benevolentiæ genere vobis me quam gratiſſimum probare, ita ut malim exiſtimationis, quæ mea vita carior eſt, jacturam facere,

quam

quam veſtræ libidini advorſari; quam vero ſapienter, viderint alii. Illud certe fuit mihi ſemper in omni vita propoſitum, ut nihil recuſarem, aut difficile exiſtimarem, quod vobis gratiſſimum eſſe intelligerem. Quare, quidquid hic ingenii mei imbecillitas præſtare poterit, efficiam cum libenter, tum etiam diligenter. Plurimæ ſunt (ut ſcitis) Philoſophorum ſectæ, quæ de moribus tradiderunt, ut Academica, Cirenaica, Eliaca, Megarica, Eroitica, Stoica, Peripatetica: ad has ego, cum alias in hac cogitatione eſſem, contuli me, diuque apud illas verſatus, didici non poſſe hanc diſciplinam, quæ ad mores ſpectat, ullis comprehendi ſyllogiſmis; ſed vario uſu, longaque obſervatione, ac multa conſuetudine, hominum præterea mores ſæpiſſime mutari. Sunt enim quædam nationes, ut inquit Julius Firmicus, ita a cœlo formatæ, ut propria ſint morum unitate perſpicuæ: affert ille nonnulla exempla, ut ſtolidos Gallos, jactabundos Hiſpanos, voluptarios Aſiaticos, acutos eſſe Siculos; ſed exemplorum jam vos fortaſſe tenet ſatietas: habent itaque ſingulæ nationes a ſuperis agnata ſibi morum diſcrimina, per quæ facile queant dignoſci. Si quis nunc alias rationes afferre conetur, ludet ille quidem (meo judicio) operam omnem: non enim fieri poteſt, ut quis tam acuta ingenii acie ſit, aut tam conſumata eruditione, qui ſcire queat cur Ligures mendaces, aut cur ſint Inſubres tam exterorum amantes. Profecto, ſi omnium ingenia & linguæ id effari cupiant, certo non poterunt. Iſtæc igitur ingeniorum multiplicitas ab illa rerum omnium parente natura provenit, cujus arcana nemo inveſtigare, aut perquirere poſſit.

Equi-

Equidem rei difficultas deterruit me ſæpe. Verum cum ſuper hac re ſermonem ſemel atque iterum cum doctiſſimis viris habuiſſem, neque aliud unquam extorquere potuiſſem, quam ita a natura conſtitutum eſſe; cœpi ego quoque in hac ſententia conquieſcere, in ea futurus, quoad meliorem inveniſſem. Vos, ſi quid melius ea de re animo conceptum habetis, promite quæſo, ut nunc etiam, quemadmodum ſemper ſoleo, a vobis doctior, & excultior diſcedam. Equidem hac in re illud contigiſſe arbitror, quod etiam in promulganda Hebræorum lege contigit. Traditum eſt enim a Juſtino Philoſopho pariter & Martire, Deum Optimum Maximum imperaſſe, ut lex ipſa promulgaretur, legis autem interpretatio minime; ita etiam conceſſum puto, ut varia eſſe hominum ingenia dignoſceremus, hujuſce autem rei cauſſam latere voluiſſe, quemadmodum & alia multa, quo nos ſemper diſcipulos habeat. Multis ſane verbis in hanc ſententiam philoſophatus eſt politiſſimus ille tuus vel noſter potius Guidiccionus, ſubvererique interdum videbatur, ne nobis parum ſatisfeciſſet, propterea quod nullas ſecretiores cauſſas attuliſſet. Sed cum omnes, qui in illo præclaro & ornatiſſimo conſeſſu docti numerabantur, non poſſe una voce, unoque conſenſu alias afferri rationes, exclamaſſent, factus ipſe multo hilarior, alios etiam, perinde ac ſi de ſua in nos lætitia transfudiſſet, exhilaravit, ſicque dies ille conſumptus eſt nobis. Nolim exiſtimes, Franciſce, reliquos dies minore voluptate conſumptos fuiſſe; nos modo vicinas villas adibamus, modo trigonali pila exercebamur, bona pars aviculis inſidias ſtruebat, aut lepores venabatur. Quiſque ſuo

Digitized by Google

arbitratu vivebat, atque ea ſtudia, quæ maxime expetebat, ſectabatur, iiſque præmium conſtitutum erat, qui novum aliquod honeſtæ voluptatis genus excogitaſſent. Qua autem majore voluptate Vincentius tuus detineretur, noſti tu optime, qui illo multos annos familiariſſime uſus es; ego vero non poteram tranſverſum unguem diſcedere a Ludovico Bernardo Bernardinio, Chionio, ac Paulino Fiorentinio, quorum ſuaviſſimi mores omnibus ſunt & grati & admirabiles. Conſumpſimus Forcii (niſi me fallit memoriæ ſenſus) duodetriginta dies, tanta jucunditate, ut nihil in terris beatius facile crederemus. Equidem, niſi ſolidum iſtud gaudium oborta contaminaſſet ægritudo, ſuperaſſem omnium fortunas, & vicos omnium ac prata contempſiſſem. Obrepſit autem, dum e balneis redirem, ſæviſſima febris, quæ me ita acriter torſit, ut ſupremum diem adveniſſe interdum pertimeſcerem. Conteſtari poſſunt ægram hanc meam valetudinem labantes literulæ; facere tamen non poſſum, quin earum rerum jucunda recordatione totus geſtiam. Dum hæc ad te ſcribebam, torquebar inclementius; alioqui fuiſſem fortaſſe paulo diligentior. Scio me multa ſomniculoſe perſequutum; tanta tamen his deſcribendis perfundebar voluptate, ut inſanus facile videri poſſem, optabamque mihi, veluti Terentianus ille Cheræa, dari aliquem, qui percunctando obtunderet: quid geſtirem? quidve lætus eſſem. Perſcripſimus autem iſtæc, ut tu quoque gaudium hoc noſtrum gauderes, atque me tui amantiſſimum, qui nullum locum prætermitto tui exhilarandi, intelligeres. Utinam iſtuc ipſum faceret crudelis illa tua podagra, per quam fructu jucun-

cundiſſimæ tuæ conſuetudinis tandiu caruimus; ſed ſpero propediem futurum, ut hanc jacturam aliquando reſarciamus. Poſteaquam me febris deſtituit, Lucam venimus eo conſilio, ut omnem illam regionem diligenter perluſtraremus, atque Lucenſes deliciæ ex intervallo reguſtarentur, quod certe nobis tam jucundum fuit, quam quod maxime. Jam enim per totam urbem fama pervaſerat, Forcium, ante aliquot dies, adventaſſe viros & doctrina celebres, & ſplendido apud ſuos loco natos, quorum inſperato adventu non ſolum vehementer lætati ſunt, ſed omnem etiam navarunt operam, quo honorificentiſſime (quemadmodum eorum dignitas promerebatur) exciperentur. Nullus itaque fuit, qui nos lauta cœna, aut oppiparo prandio non exceperit. Si qui erant, quibus res anguſta domi eſſet, non deſinebant illi tamen amicæ voluntatis non vulgaria præbere argumenta. O admirandam & inauditam benignitatem, o nunquam ſatis laudatam manſuetudinem! Cur quemadmodum Deus Optimus Maximus finxit Lucenſes meos tam prolixa, beneficaque natura, cur non item mihi earum laudes ſcripturienti, eam præbuit facundiam, quam olim Q. Hortenſio; aut cur non eos mihi lepores ac ſcribendi veneres dedit, quibus Sadoletos, ac præſtantem Julium Camillum ornavit? Diſpeream, ſi ullum unquam eloquentiæ genus a me alia de cauſſa expetitum eſt, quam ut univerſo orbi Lucenſia ornamenta innoteſcerent, meamque erga illos obſervantiam quovis modo declararem. Quamquam eo ingenio plerique omnes ſint, ut nihil tam deteſtentur, ac totis voluminibus conſcindant, quam ambitioſos homines, & populares auras captantes; neque ignoro

quam inique meum hoc tenue præconium laturi ſi-tis: nam ſi vos hujuſmodi rebus delectaremini, non dubito minime defuturos, qui vos, veſtraque præclara geſta plena manu, plenoque ore dilaudarent, & ad cœlum uſque ferrent. Satis enim futurum puto GERARDUM Dicæum: is enim cultiſſima & politiſſima oratione, humilia quæque, ac humi reptantia in cœlum ferre poteſt; quanto igitur minore negocio vos poterit, quos jure omnium annalibus dignos exiſtimo? Dum convivia agitaremus, ad aures noſtras (neſcio mehercules, quo nuncio) pervenit, non procul eſſe locum quemdam, ubi vir habitaret eximia pietate, cui nomen Auguſtinus Fivizanus: hunc inviſimus, multaque cum eo de gratuita in nos Dei Optimi Maximi beneficentia familiariter collocuti ſumus. Is ita animos noſtros accendit, atque inflammavit, ut toti divinarum rerum deſiderio ardere videremur; neque quiſquam inter nos fuit, qui non in animo ſuo ſtatueret, totum ſe Evangelicis ſtudiis tradere. Cœpimus ob id diligentius diſquirere ſicubi viros nanciſci poſſemus ſacrarum literarum lectione exercitatos; neque vanus omnino hic labor fuit. Virum enim Gambaſii comperimus, qui præter ſecretiorum literarum cognitionem, mira eſſet continentia & prudentia. Huic (ſi bene memini) nomen erat Franciſcus ejuſdem loci, vir mediocri ſtatura, atro colore, naſo fere aquilo, admirabili taciturnitate. Diſſeruit ille tamen multa nobiſcum de mortis contemptu, de calcandis ſæculi opibus, de non lædendo proximo, de fide, de ſpe, poſtremo de Chriſti Jeſu crudeli ſupplicio; atque hic tam ardens fuit, ut e ſilice lachrimas excutere potuiſſet. Peccata no-

noſtra in ejus ſanguine, qui ut nos redimeret, cruci ſuffigi voluit, elui, ac penitus aboleri multis ſane verbis docuit, valdeque nos cohortatus, ut ita viveremus quemadmodum ſi crederemus, quemcumque diem nobis ſupremum illuxiſſe; in divinarum literarum lectione frequentes eſſemus, neque unquam evangelicos codices de manibus poneremus, ſed nocturna, ſimul ac diurna manu verſaremus. Hinc vos ipſos cognoſcere addiſcetis, hinc Dei Optimi Maximi præclara in vos beneficia intelligetis: non enim aliunde æternum ac cœleſtem Patrem cognoſcere poteritis; etenim per ſuum ipſius Verbum intelligi voluit. Sic enim ipſemet de ſeipſo loquens, inquit, ſcrutamini ſcripturas: illic enim optimam & certam de me cognitionem habebitis. Monuit poſtremo tanquam filios ac familiares amicos, ut perditorum hominum amicitias effugeremus, futurum, ut tales eſſemus, quales eſſent ii, quibus cum familiaritate & conſuetudine coniuncti fuerimus: hoc etiam divinæ conteſtantur literæ, cum ſancto ſanctus ſies, cum iniquo iniquus eris. Quod ſane ſi faceremus, non tot nefaria ſcelera admitteremus. Utinam nobis eſſent, qui hujuſmodi vocibus crebro aures perſonarent. Sed, proh Dii immortales, habemus, qui nos ad nequitiam inſtigent, ac ſolicitent, & a vitæ rectitudine quantum poſſunt abducant. Poſteaquam tandiu cum illo fuimus, quantum ſatis eſſe putaremus, in urbem reverſi ſumus, atque conſilium captare cœpimus quanam potiſſimum via in Inſubriam rediremus: illic enim ob nonnulla graviſſima negotia dies aliquot conſumpturi eramus. Venimus itaque primum Florentiam (quanquam illac iter facientes, non nihil a recto curſu deflecte-

Digitized by Google

remus) ſed ita nonnullis morem geſtum oportuit, qui inclitam & florentem illam urbem videre percuperent: ego vero, Franciſce, etſi aliàs viderim, ita tamen illius urbis mirifico conſpectu delectatus ſum, ac ſi nunquam vidiſſem: offendimus illic multos doctrina & morum ſuavitate celeberrimos, in primis Philippum Strozzam, & Franciſcum Naſum. Inde duriſſimas alpes trajecimus, atque ad eam urbem venimus, quæ cum ſtudiis florentiſſima ſit, cæteris etiam dotibus ita excellit, ut paucas habeat, a quibus ſuperetur. Quotidie publicos profeſſores adibamus, qui certe ſunt clariſſimi nominis. Audivimus Romulum Amaſæum mitiores literas profitentem; at quem virum? Quicunque vero Philoſophiæ ſtudiis delectabantur, ad Ludovicum Buccaferreum accedebant. Is tanta mehercules facilitate ſenſus eliciebat, ac audientibus tradebat, ut nemo magis. Comitabantur nos officii cauſſa Philenius Lunardus, ac Michael Ventura, qui cum nobis gratum faciendi cupidiſſimi eſſent, ad juvenem privatim græce profitentem deduxerunt (hunc Baſſianum Landum vocitant) tanta bonarum artium cognitione inſtructum, ut omnes admirentur ac ſtupeant. Sumpſerat eo tempore Homeri Poëma enarrandum, atque ita enarrabat, ut præ magna admiratione manus in cœlum tolleremus. Nos in animo noſtro decreveramus ibi diutius agere; ſed cum Crucæjus crebris literis a Senatu ad reditum ſolicitaretur, ne tantum ſervis comitatus rediret, conſilium illud amplius commorandi abiecimus, atque una Mediolanum venimus. Itum eſt nobis obviam a multis cum fortuna, tum doctrina claris. Ego vero, cum primum in urbem veni, atque

domi meæ omnia (ut vellem) eſſe cognovi, cœpi literis, quantum memoria ſuppeteret, Forciana geſta conſignare. Vix libellum complicaram, cum ſubito nuntiatum eſt, Neapolim excurrendum eſſe; quo cum perveniſſem, repperi deſcriptos fuiſſe hoſce noſtros ſermones a ſtudioſo juvene; cumque intellexiſſem urgeri a multis ut excudendos daret, data eſt a me diligenter opera, ne in lucem venirent: hos cum non poſſem neque pecunia, neque precario elicere, curavi ut furtim ſurriperentur. Eos etiam cum iis, quos mea manu ſcripſi, mitto. Sed tamen vereor, ne (ut eſt in proverbio) e patella elapſi in prunas decidamus: ſiquidem Neapoli non eſt ea impreſſorum copia, quam intelligo Lugduni eſſe. Vide modo tu, poſtquam tam iniquo fers animo tuum nomen ſcriptis commendari, ne quiſpiam ex impreſſione referat. Ego tua cauſſa diligenter omni mea opera, cura, gratia & diligentia, neque uſquam imprimantur, curabo, neque iſtuc tantum a me curabitur, ſed quidquid imperaveris, quando plus voluptatis ex tuo imperio ſentio, quam ſi mihi imperanti totus terræ orbis obtemperet: ad hoc me excellens tua virtus adegit, huc me tuorum morum ſuavitas pertraxit. Hortatum tamen te velim, ut, ſi te quis ad hujus noſtri libelli impreſſionem compulerit, vel meum nomen demas, vel fictitium aliquod aſcribas: hoc enim quantum mea interſit, non ignoras, tum quod omnes meos ſenſus probe teneas, tum quod ea es ſolertia præditus, ut ea etiam intelligas, quæ maxime tecta eſſe volumus. Vale, & meo nomine domeſticos omnes ſaluta.

ANTIO-

ANTIOCHUS LOVINTUS

FRANCISCO TURCHIO

S. P. D.

AUdio, Franciſce, te mihi graviter ſuccenſere, atque infortunium minari, propterea quod Forcianas quæſtiones tuo nomini dedicatas, excudendas dederim. Equidem eo ſum ingenio, ut non facile cujuſquam minis commovear, quanquam atrociſſima intermineutur. Pluris enim ſemper ab eo tempore, quo cœpi humaniores muſas colere, Studioſorum commoditates feci, quam cujuſquam benevolentiam. Legeram enim hunc libellum ſemel atque iterum, ſuique partim ſtili dulcedine, partim ipſa narrationis varietate ita captus, ut omnino mecum deliberarim ſtudioſis omnibus tam utilem & elegantem libellum vel capitis periculo communicare; neque me clam erat parum æquo animo te laturum: ſed quid mea? quando, (ut antea dixi) ne pili quidem facio cujuſquam minas, modo fructus aliquis conſtet) hac vero lectione uberrimum quiſque percipiet. Sic graphice Italicarum nationum ingenia deſcribit, & tam acute diſputat. Nolim, inquies, Franciſce, pro mea animi modeſtia laudes, quibus

bus in eo libello ornor, ullius ſcriptis commendari. At hic pudorem plane ſubruſticum agnoſco. Interrogatus neſcio quis, certe ſapiens & alta reſpectans, quam vocem libentiſſime audiret; eam, inquit, quæ me laudaret. Quis unquam tam rudi ingenio fuit, ut laudes aſpernaretur, præſertim ſi a laudato viro proficiſcantur? Cupit laudari Nævianus Hector, ſed non niſi a laudatiſſimo viro. Non eſt igitur cur tam ægre feras: laudavit te juvenis & optimarum artium perquam ſtudioſus, & vitæ innocentia maxime florens, atque, quantum ego de aliis etiam fide dignis intelligo, non injuria laudavit. Fecerant tamen minaces illæ literæ, ut omnino aliter jam ſuſpicari inciperem, veneratque interdum in mentem ſubvereri, ne tu hypocriſi quadam iſtud faceres, cum te laudatoribus tuis tam inſenſum oſtendis. Equidem nihil erat, quod tantam bilem concitare poſſet, (ſi vera ſunt quæ audio) audio autem neminem eſſe, qui te pluris faciat fœmineum ſexum, qui plus amet, qui effuſius laudet. Grata igitur tibi eſſe debuerat mea voluntas, neque iſtud meum factum tantopere deteſtari debes: ſiquidem nuſquam plenius laudantur quam in hoc libello. Deinde jam deſcriptus erat pluſquam in trecenta exemplaria. Sed ſtulte facio, qui me de tam honeſto facinore purgare coner. Ne Deus quidem Optimus & Maximus, qui nutu poteſt olympum concutere, & omnia diruere, efficere poterit, ut facta ſint infecta: clamites nunc, obiurges, vocifereris, ac cœlum terræ miſceas quantum velis, ego ſane pulcherrimi facti conſcientia fretus, neque te, neque alium quenquam metuo. Fieri tamen non poteſt, quin vehementer doleam, inde mihi ſimultates

tes naſci, unde ſperaſſem potius laudem, ac mirificam gratiarum actionem. Vale, & me tui ſtudioſiſſimum ama.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

00566 1864

Digitized by Google